

Μεταναστευτικές και προσφυγικές ροές στην Ελλάδα την περίοδο 2015-2017: Μια περιγραφική καταγραφή

Ευαγγελία Κασιμάτη*¹,
Ρόη Παναγιωτοπούλου**

1. Εισαγωγή

Από τα μέσα του 2015 η Ελλάδα άρχισε να δέχεται ένα πρωτόγνωρο κύμα προσφύγων και μεταναστών², τάση η οποία διογκώθηκε με την πάροδο του έτους, και συνεχίστηκε τα επόμενα έτη, αλλά σε σαφώς πιο περιορισμένη κλίμακα. Το 2015 το μεγαλύτερο τμήμα προσφύγων και μεταναστών ήρθε στη χώρα δια θαλάσσης προσεγγίζοντας τα νησιά του Αιγαίου που βρίσκονται κοντά στα παράλια της Τουρκίας.

Το παρόν άρθρο επιχειρεί αρχικά να αποτυπώσει μια σύντομη διαχρονική περιγραφή των μεταναστευτικών ροών και των χαρακτηριστικών τους³. Δίδεται ιδιαίτερη έμφαση στην έκταση και εξέλιξη του φαινομένου αυτού από το 2015 έως και το 2017. Στη συνέχεια καταγράφει τα ευρήματα μελετών της ελληνικής και

διεθνούς βιβλιογραφίας σχετικά με τους τρόπους με τους οποίους οι πρόσφυγες-μετανάστες επηρεάζουν μια οικονομία ως προς τα δημοσιονομικά μεγέθη, την αγορά εργασίας, την οικονομική ανάπτυξη και το κοινωνικό κράτος. Μολονότι η πλειονότητα των προσφύγων δεν επιθυμεί να παραμείνει στην Ελλάδα⁴, οι πιθανότητες που διαθέτουν να μετοικήσουν σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες έχουν μειωθεί, με αποτέλεσμα ένας σημαντικός αριθμός των νεοαφιχθέντων να αναγκαστεί να παραμείνει στη χώρα. Οι συνθήκες αυτές επιβάλλουν να εξεταστούν και να εφαρμοστούν το ταχύτερο πολιτικές οικονομικής και κοινωνικής ενσωμάτωσης (βλ. επίσης Καβουνίδη 2017: 45-46).

Στα πλαίσια αυτά εξετάζονται οι στάσεις και οι αντιλήψεις της ελληνικής κοινωνίας αναφορικά με τις δυνατότητες κοινωνικής αποδοχής και ενσωμάτωσης των μεταναστών σε αυτήν, ενώ καταδεικνύονται οι ξενοφοβικές αντιδράσεις σημαντικής μερίδας του πληθυσμού. Οι τελευταίες φαίνεται ότι διαφοροποιούνται ελαφρώς προς το θετικότερο, εκφράζοντας κυρίως ανθρωπιστική αλληλεγγύη λόγω της αυξανόμενης παρουσίας μεταναστών και προσφύγων στη χώρα ύστερα από το κλείσιμο των συνόρων προς Βορρά και τον ακούσιο εγκλωβισμό τους σε ελληνικό έδαφος.

Στο παρόν άρθρο παρουσιάζεται, επίσης, η χρηματοδοτική στήριξη της Ελλάδας από την ΕΕ, και καταγράφονται στοιχεία προσφύγων και μεταναστών που διαμένουν στην Ελλάδα, είτε σε δομές κλειστής

* Διεύθυνση Οικονομικής Ανάλυσης και Μελετών, Τράπεζα της Ελλάδος.

** Καθηγήτρια, Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

*,** Το παρόν άρθρο αποτελεί συνέχεια προγενέστερου ερευνητικού έργου των συγγραφέων, βλ. Kasimati (2016, 2017) και Panagiotopoulou (2016, 2017). Οι συγγραφείς ευχαριστούν τους ανώνυμους κριτές του ΚΕΠΕ, αλλά και τους συμμετασχόντες στο εσωτερικό σεμινάριο της Διεύθυνσης Οικονομικής Ανάλυσης και Μελετών της Τράπεζας της Ελλάδος για τα εποικοδομητικά σχόλια και τις εύστοχες παρατηρήσεις τους. Επίσης θερμές ευχαριστίες εκφράζονται στον Νικόλαο Καρδαρά για τη βοήθειά του στην επεξεργασία στοιχείων και μελετών, αλλά και στο Αρχηγείο Λιμενικού Σώματος-Θαλάσσιας Ακτοφυλακής και ειδικότερα στον Παναγιώτη Μπαρουλάκη για την παροχή στατιστικών στοιχείων.

1. Οι απόψεις που παρουσιάζονται στο παρόν άρθρο είναι προσωπικές και δεν απηχούν απαραίτητα τις απόψεις της Τράπεζας της Ελλάδος. Τυχόν λάθη ή παραλείψεις βαρύνουν αποκλειστικά τη συγγραφέα.

2. *Πρόσφυγας*: είναι ένα άτομο που εγκαταλείπει τη χώρα του εξαιτίας πολιτικής, εθνικής, φυλετικής και θρησκευτικής δίωξης ή επειδή ανήκει σε μια ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα η οποία διώκεται. *Πρόσφυγας* είναι επίσης εκείνος που αναγκάζεται να εγκαταλείψει τη χώρα του λόγω πολέμου ή γενικευμένης βίας. *Μετανάστης*: θεωρείται ένα άτομο που εγκαταλείπει τη χώρα του προσπαθώντας να βρει εργασία και καλύτερες συνθήκες διαβίωσης. Συχνά υποχρεώνεται να φύγει λόγω απόλυτης φτώχειας και αντίξωων περιβαλλοντικών συνθηκών (UNHCR, 1951). Στο παρόν κείμενο τα στοιχεία που αναφέρονται αφορούν μόνον σε πρόσφυγες ή σε μετανάστες όταν αυτό διευκρινίζεται ρητά από τις πηγές που συλλέγουν τα εν λόγω στοιχεία, ενώ σε πρόσφυγες-μετανάστες όταν δεν καθίσταται δυνατή η παραπάνω διάκριση.

3. Κατά τη συλλογή και επεξεργασία στοιχείων από τους διάφορους διεθνείς οργανισμούς που ασχολούνται με τις μεταναστευτικές - προσφυγικές ροές εντοπίζονται συχνά μικρότερες ή μεγαλύτερες αποκλίσεις σε συναφή μεγέθη λόγω της πληθώρας στοιχείων, αλλά και των διαφορετικών τρόπων που συλλέγονται από ποικίλους φορείς. Σε ορισμένες περιπτώσεις (π.χ. ροές) τα στοιχεία διαφοροποιούνται επειδή συλλέγονται σε ημερήσια βάση.

4. Σε εμπειρική έρευνα που διεξήγαγε το Παρατηρητήριο του Δήμου Αθηναίων για τους πρόσφυγες και μετανάστες τον Νοέμβριο-Δεκέμβριο του 2016 σε 543 οικογένειες που διέμεναν στο Κέντρο Υποδοχής Προσφύγων στον Ελαιώνα, καταγράφηκε ότι μόνον το 5% των ερωτηθέντων επιθυμεί να παραμείνει στην Ελλάδα. Διαθέσιμη στο: <http://www.publicissue.gr/wp-content/uploads/2016/11/var-160-oct-2016_ref.pdf>.

φιλοξενίας είτε σε διαφορετικών ειδών καταλύματα φιλοξενίας. Τέλος, το άρθρο παρουσιάζει στοιχεία αιτήσεων διεθνούς προστασίας και δυνατότητες μετακίνησης-μετεγκατάστασης των προσφύγων καθώς και επανένωσης με τις οικογένειές τους, αποσκοπώντας να δώσει μια σφαιρική εικόνα της εξέλιξης των μεταναστευτικών ροών σε επίπεδο χώρας και να εκτιμήσει τις επιδράσεις που ασκούν οι ροές αυτές στις τοπικές κοινωνίες υποδοχής.

Η ανάλυση των παραπάνω στοιχείων, των προσπαθειών του ελληνικού κράτους να αντιμετωπίσει το πρωτόγνωρο αυτό φαινόμενο, τα μέτρα διαφόρων χωρών της ΕΕ αλλά και η επίσημη πολιτική της σχετικά με το μεταναστευτικό, καθώς επίσης οι συνεχιζόμενες αφίξεις προσφύγων και μεταναστών σε συνάρτηση με το ελλιπέστατο σύστημα επαναπατριsmού όσων δεν δικαιούνται ασύλου, έχουν προσδώσει επείγουσα προτεραιότητα στο μεταναστευτικό ζήτημα, ιδίως στις νησιωτικές κοινωνίες που πλήττονται άμεσα. Ο χειρισμός του μεταναστευτικού ζητήματος δεν αποτελεί απλά μία πολιτική που αφορά μόνον τις χώρες άμεσης υποδοχής, αλλά εξελίσσεται σε ένα μακροχρόνιο κοινωνικό φαινόμενο αποδοχής και ένταξης αλλοδαπών πληθυσμών στον εθνικό κοινωνικό ιστό που απαιτεί πολυσχιδείς πολιτικές πρωτοβουλίες και αποφάσεις σε βάθος χρόνου. Τόσο τα κράτη της ΕΕ όσο και η Ελλάδα φαίνεται ότι δεν είναι ακόμα επαρκώς προετοιμασμένα να αντιμετωπίσουν μακροχρόνια και αποδοτικά τα νέα κύματα μετανάστευσης και να επανασχεδιάσουν την οικονομική και κοινωνική πολιτική που θα επιτρέψει την ανάπτυξη και ευημερία των κοινωνιών τους. Επίσης δεν έχουν ενημερώσει επαρκώς τους γηγενείς πληθυσμούς για τα ενδεχόμενα πλεονεκτήματα της παρουσίας μεταναστών-προσφύγων, με αποτέλεσμα τα τελευταία χρόνια να εμφανίζεται ένα πρωτοφανές κύμα εθνικισμού σε πολλές χώρες της ΕΕ που εκδηλώνεται με κάθετη απόρριψη οποιασδήποτε απόπειρας ενσωμάτωσης μεγάλου αριθμού μεταναστών στις εν λόγω κοινωνίες.

2. Σύνομο ιστορικό των μεταναστευτικών ροών από και προς την Ελλάδα

Η Ελλάδα μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο παρουσιάζει διαχρονικά έντονη μεταναστευτική δραστηριότητα, αρχικά ως χώρα αποστολής μεταναστών, κατόπιν ως προορισμός των παλιννοστούντων Ελλήνων μετα-

ναστών από την Ευρώπη αλλά και από τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και, τέλος, ως χώρα υποδοχής μεταναστών από τα Βαλκάνια, την Αφρική και την Ασία⁵. Η γεωγραφική της θέση ως πύλη εισόδου προς την ΕΕ από Ανατολάς την καθιστά ιδιαίτερα θελκτικό μεταναστευτικό προορισμό είτε για μόνιμη διαμονή, είτε κυρίως ως χώρα διέλευσης με στόχο την εγκατάσταση σε χώρες της Βόρειας Ευρώπης.

Οι μετακινήσεις πληθυσμών μεταπολεμικά στην Ελλάδα χαρακτηρίζονται από σημαντικές μεταβολές ως προς την κατεύθυνσή τους, αλλά και ως προς τις εθνικότητες και τα κίνητρα μετακίνησης. Συνοπτικά οι μεταναστευτικές ροές στην Ελλάδα μπορούν να διαιρεθούν στις ακόλουθες χρονικές περιόδους (βλέπε Πίνακα 1):

- 1951-1970: Η καθαρή μετανάστευση του ελληνικού πληθυσμού ήταν έντονα αρνητική δεδομένης της αθρόας μετανάστευσης Ελλήνων πολιτών προς τις χώρες της Βόρειας Ευρώπης (κυρίως Γερμανία, Βέλγιο, Σουηδία και Γαλλία).
- 1971-1990: Η καθαρή μετανάστευση μειώνεται και αποκτά σταδιακά θετικό πρόσημο επειδή πολλοί Έλληνες, ιδίως από την Ευρώπη, επιλέγουν να επαναπατριστούν, ενώ ένας μικρός αριθμός ξένων μεταναστών εισέρχεται στη χώρα.
- 1991-2000: Η καθαρή μετανάστευση είναι πλέον σαφώς θετική, δεδομένου ότι αλλοδαποί μετανάστες (κυρίως από Αλβανία, Παλαιστίνη, Κουρδιστάν, Βουλγαρία, Ρουμανία, κ.ά.) εισέρχονται μαζικά στη χώρα με σκοπό να βρουν εργασία και να εγκατασταθούν μόνιμα ή να μετακινηθούν προς κάποια άλλη χώρα της ΕΕ ή, τέλος, μετά από ένα χρονικό διάστημα να επιστρέψουν στην πατρίδα τους.
- 2001-2011: Η καθαρή μετανάστευση ακολουθεί σταδιακά καθοδική πορεία επειδή πολλοί αλλοδαποί μετανάστες επιλέγουν να εγκαταλείψουν τη χώρα.

Ωστόσο, από το 2010 και μετά παρατηρείται ένα νέο φαινόμενο μετανάστευσης Ελλήνων πολιτών προς το εξωτερικό το οποίο σχετίζεται άμεσα με την οικονομική κρίση και την αδυναμία των νέων και μορφωμένων ατόμων να βρουν κατάλληλη εργασία⁶. Υπολογίζεται ότι, σύμφωνα με στοιχεία της Γενικής Γραμματείας Απόδημου Ελληνισμού του Υπουργείου Εξωτερικών,

5. Για μια ενδελεχή μελέτη σχετικά με την περιοδικότητα, τη διάρκεια και την κοινωνικο-οικονομική σύνθεση των μεταναστευτικών ρευμάτων κατά τον 20ό αιώνα από και προς την Ελλάδα, βλ. Λιανός και Καβουνίδη, 2012.

6. Σχετικά με την αδυναμία εξεύρεσης απασχόλησης λόγω της μεγάλης αύξησης της ανεργίας (26,5% το 2014) και ιδιαίτερα της ανεργίας των νέων (περίπου 52,4% για την ηλικιακή κατηγορία 15-24 ετών) καθώς και των δυσμενών συνθηκών απασχόλησης και χαμηλών μισθών, πρβλ. Cavanouidis 2016: 29-31 και Λαζαρέτου 2016: 37-41.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 Γεννήσεις, θάνατοι, φυσική κίνηση πληθυσμού και μεταναστευτικά ρεύματα ανά δεκαετίες από το 1951 έως το 2011

Δεκαετία	Γεννήσεις	Θάνατοι	Φυσική αύξηση	Μεταναστευτικά ρεύματα		
				Ελλήνων	Αλλοδαπών	Σύνολο
1951-1960	1.533.249	577.212	956.037	- 244.450	24.165	- 220.285
1961-1970	1.532.475	693.050	839.425	- 497.169	37.832	- 459.337
1971-1980	1.338.877	801.509	637.368	265.552	78.856	334.408
1981-1990	1.183.634	911.193	272.441	251.190	- 4.148	247.042
1991-2000	1.021.361	999.764	21.617	52.746	629.817	682.563
2001-2011	1.098.440	1.062.785	35.654	-267.620	150.187	-117.433

Πηγές: ΕΛΣΤΑΤ, Απογραφές πληθυσμού 1928-1984. ΚΕΠΕ, Ο πληθυσμός της Ελλάδας, Αθήνα 1978 και <<http://www.inade.gr/forum/Klimis.htm>>.

ο αριθμός των Ελλήνων που μετανάστευσαν στη διάρκεια της πενταετίας 2010-2015 άγγιξε τις 332.000⁷.

Παρ' όλες τις διακυμάνσεις των μεταναστευτικών ροών προς τη χώρα μας, η Ελλάδα παρουσιάζει ως προς την υπηκοότητα αξιοπρόσεκτα υψηλή συνοχή, εφόσον το 1981 μόνον το 1,8% του πληθυσμού είχε ξένη υπηκοότητα, το 1991 το αντίστοιχο ποσοστό μειώθηκε ελαφρά σε 1,6%, το 2001 αυξήθηκε σημαντικά και έφτασε το 7% λόγω της εισροής οικονομικών μεταναστών και το 2011 συνεχίστηκε η άνοδος και ανήλθε στο 8,4%⁸. Από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 το ποσοστό των αλλοδαπών στο σύνολο του πληθυσμού κυμάνθηκε γύρω στο 8-10% και βρίσκεται λίγο πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ (Κόντης: 22, υπό έκδοση).

3. Μεταναστευτικές και προσφυγικές ροές

Το κύμα μετανάστευσης (πρόσφυγες, οικονομικοί μετανάστες, αιτούντες άσυλο και παράνομοι μετανάστες) προς τις χώρες της ΕΕ έχει αυξηθεί κατακόρυφα από τα μέσα της δεκαετίας του 2010. Σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat, το 2015 στην ΕΕ εισήλθαν 4,5 εκατ.

άτομα, καταγράφοντας τον υψηλότερο ετήσιο αριθμό εισόδου μεταναστών στην ιστορία. Την προηγούμενη χρονιά είχαν φτάσει 3,8 εκατ. άτομα, ενώ ποτέ μέχρι τότε ο αριθμός τους δεν ξεπέρασε τα 4,0 εκατ. Όσον αφορά τους αιτούντες άσυλο, από τις 626 χιλ. αιτήσεις ασύλου το 2014, ανήλθαν στο ιστορικά υψηλό 1,3 εκατ. αιτήσεις για το 2015, ενώ σταθεροποιήθηκαν στις 1,2 εκατ. το 2016 στις 28 ευρωπαϊκές χώρες⁹.

Οι βασικότερες χώρες εισόδου-υποδοχής των πρόσφατων μεταναστευτικών και προσφυγικών ροών στην ΕΕ είναι η Ελλάδα και η Ιταλία. Η Βουλγαρία, η Ουγγαρία, η Σερβία, η Κροατία, η Σλοβακία και η πΓΔΜ αποτελούν τις σημαντικότερες χώρες διέλευσης. Αντίθετα, οι τρεις βασικότερες χώρες προορισμού για τους αιτούντες άσυλο είναι η Γερμανία, η Αυστρία και η Γαλλία, με τη Γερμανία να συγκεντρώνει το 34% των εισερχόμενων μεταναστών και το 60% των αιτήσεων ασύλου το 2016 σύμφωνα με την Eurostat (στοιχεία στις 6/6/2017). Στα παρακάτω διαγράμματα διακρίνεται η αύξηση της καθαρής ροής¹⁰ μεταναστών και προσφύγων προς την ΕΕ (Διάγραμμα 1) και προς την Ελλάδα ειδικότερα (Διάγραμμα 2).

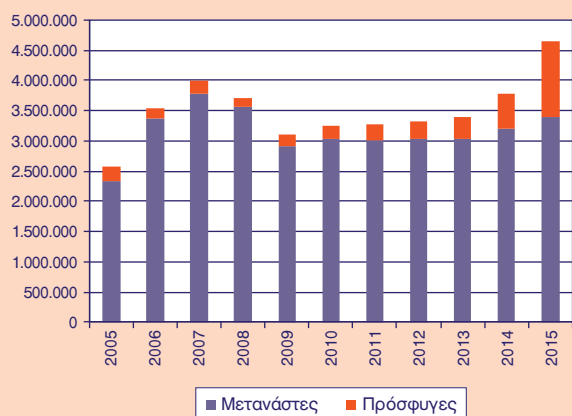
7. Τα στοιχεία προέρχονται από καταγραφές των ελληνικών πρεσβειών στο εξωτερικό και περιλαμβάνονται στην επίσημη έκθεση που κατατέθηκε τον Σεπτέμβριο 2016 στη Βουλή. Όπως διευκρινίζεται στην αρχή της έκθεσης, τα στοιχεία αυτά προσεγγίζουν την πραγματικότητα χωρίς να είναι ακριβή επειδή δεν υπάρχει υποχρεωτικό σύστημα καταγραφής (Μουρίκη: 69, υπό έκδοση).

8. ΕΛΣΤΑΤ, Απογραφές πληθυσμού. Δεν συμπεριλαμβάνονται οι απάτριδες, τα αγνώστου υπηκοότητας άτομα, ενώ συμπεριλαμβάνονται οι πολίτες των κρατών-μελών της ΕΕ.

9. Eurostat (6/6/2017), διαθέσιμο στο: <http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Asylum_statistics>. Για να υπάρχει μέτρο σύγκρισης της σημερινής κρίσης αξίζει να σημειωθεί ότι οι αιτήσεις ασύλου το 1992 κατά την πτώση του τείχους του Βερολίνου ήταν 672.000, ενώ την εξαετία 1996-2001, με τη εμπόλεμη κατάσταση στην πρώην Γιουγκοσλαβία και την κρίση στο Κόσσοβο, οριακά ξεπέρασαν τις 400.000 κατ' έτος.

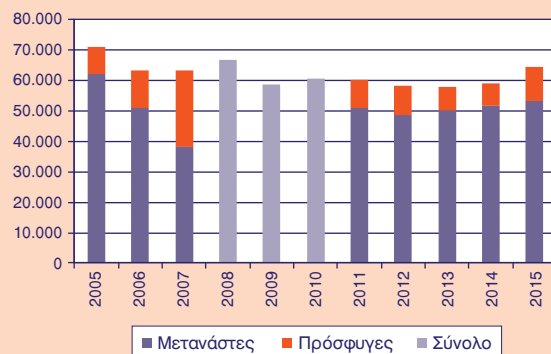
10. Καθαρή ροή είναι η διαφορά των εξερχομένων από τους εισερχόμενους.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1
Μεταναστευτικές και προσφυγικές καθαρές ροές στην ΕΕ, 2005-2015

Πηγή: Eurostat.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2
Μεταναστευτικές και προσφυγικές καθαρές ροές στην Ελλάδα, 2005-2015

Πηγή: Eurostat.

Σημείωση: Για τα έτη 2008-2010 δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία για τους πρόσφυγες στην Ελλάδα.

Τα μεταναστευτικά ρεύματα προς την Ευρώπη δεν αποτελούν πρόσφατο φαινόμενο. Οι μετανάστες ακολουθούν παραδοσιακά τρεις κυρίως οδούς διέλευσης της Μεσογείου για να προσεγγίσουν την ήπειρο: τη Δυτική, την Κεντρική και την Ανατολική Μεσογειακή οδό¹¹. Ανάλογα με τα αίτια που ωθούν τους πληθυσμούς σε μετανάστευση, επιλέγεται η πιο πρόσφορη οδός, λαμβάνοντας επίσης υπόψη τις συνθήκες ελέγχων και φύλαξης των συνόρων, τις δυνατότητες χρήσης δημόσιων μεταφορικών μέσων καθώς και το νομικό καθεστώς που διέπει την πολιτική απέναντι στους μετανάστες στην εκάστοτε χώρα υποδοχής ή διέλευσης (Alexandridis & Dalkiran 2017: 11-14).

Η Δυτική Μεσογειακή οδός που συνδέει το Μαρόκο με την Ευρώπη (διαμέσου Ισπανίας και Γαλλίας) αποτελεί διαχρονικό μεταναστευτικό δίαυλο για τους πληθυσμούς της Βόρειας και Δυτικής Αφρικής.

Η Κεντρική Μεσογειακή οδός ξεκινά από την Αίγυπτο ή πιο συχνά από τη Λιβύη και καταλήγει στη Μάλτα ή στην Ιταλία. Λαμβάνοντας υπόψη τη μεγάλη θαλάσ-

σια απόσταση μεταξύ των παραλιών της Αφρικής και της Ιταλίας ή Μάλτας, η οδός αυτή θεωρείται εξαιρετικά επικίνδυνη (3.200 θάνατοι το 2014, 2.900 το 2015, 4.581 το 2016 και 2.832 το 2017)¹².

Η χρήση της Ανατολικής Μεσογειακής οδού ως διαύλου διέλευσης πληθυσμών από την Ασία και τη Βόρεια Αφρική είναι μία παλαιά διαδρομή που συνδέει την Κεντρική Ευρώπη με την Τουρκία, την Ελλάδα, τη Βουλγαρία και τις ενδιάμεσες χώρες των Βαλκανίων. Ωστόσο, μετά το 2014 (έτος κατά το οποίο τον δρόμο αυτό επέλεξαν συνολικά 50.830 άτομα) η οδός αυτή κατέστη κεντρική επιλογή διέλευσης προς την Ευρώπη, αφού το 2015 υπολογίζεται ότι περίπου 1 εκατομμύριο άτομα χρησιμοποίησαν τη δίοδο αυτή (συνολικά πάνω από 885.000 πέρασαν τα σύνορα της Ελλάδας, δηλαδή 17 φορές περισσότερα από το προηγούμενο έτος). Μετά την υπογραφή της Συμφωνίας με την Τουρκία στις 18 Μαρτίου 2016 και το κλείσιμο των συνόρων με την πΓΔΜ, η πλειονότητα των μεταναστευτικών ροών στράφηκε προς την Κεντρική Μεσογειακή οδό.

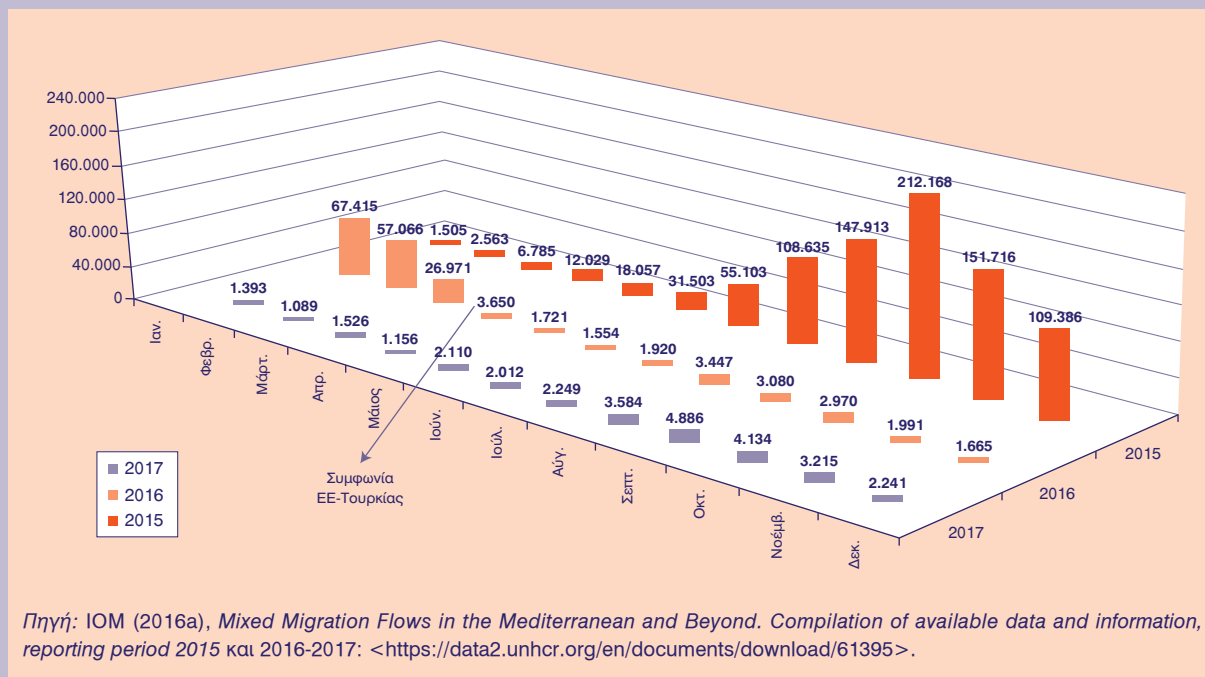
11. Σύμφωνα με τη Frontex καταγράφονται και τρεις ακόμα δευτερεύουσες μεταναστευτικές οδοί με μικρότερο αριθμό ατόμων που τις χρησιμοποιούν. Συγκεκριμένα αναφέρονται: η Δυτική Βαλκανική οδός που χρησιμεύει αποκλειστικά ως δίαυλος μετακίνησης μεταναστών-προσφύγων από την Ελλάδα, την Τουρκία και τη Βουλγαρία προς τις χώρες της Κεντρικής και Βόρειας Ευρώπης, τα Ανατολικά σύνορα, που συνδέουν τη Ρωσία και την Ουκρανία με τη Ρουμανία και την Ουγγαρία καθώς και η εσωτερική οδός Αλβανία-Ελλάδα μέσω της οποίας μετακινούνται κατά κύριο λόγο Αλβανοί οικονομικοί μετανάστες για εποχική απασχόληση κυρίως στην Ελλάδα, αλλά και μικρός αριθμός μεταναστών από τις χώρες της Ασίας και Αφρικής <<http://frontex.europa.eu/trends-and-routes/migratory-routes-map/>>.

12. IOM (2015a), *Addressing Complex Migration Flows in the Mediterranean: IOM Response Plan, Spotlight on South-Eastern Europe*, διαθέσιμο στο: <<https://www.iom.int/sites/default/files/country/docs/seeeca/SEE-Addressing-Complex-Flows-in-the-Mediterranean.pdf>>· IOM (2015b), *Response Plan for the Mediterranean and Beyond, Addressing complex migration flows in the countries of origin, transit and destination*, October 2015, διαθέσιμο στο: <https://www.iom.int/sites/default/files/press_release/file/IOM-Response-Plan-for-the-Mediterranean-and-Beyond-Oct2015.pdf> και IOM (2018), *Mediterranean Migrant Arrivals Reached 171,635 in 2017; Deaths Reach 3,116*, διαθέσιμο στο <<https://www.iom.int/news/mediterranean-migrant-arrivals-reached-171635-2017-deaths-reach-3116>>.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3

Μηνιαίες αφίξεις μεταναστών και προσφύγων στην Ελλάδα για τα έτη 2015-2017

Καθ' όλο το έτος 2015 η Ελλάδα δέχθηκε το 84% του συνόλου των μεταναστευτικών ροών που διήλθαν από τη Μεσόγειο. Η μηνιαία διακύμανση των αφίξεων κατά τα έτη 2015-2017 απεικονίζεται στο Διάγραμμα 3.

Είναι προφανές ότι ο αριθμός των αφίξεων των μεταναστών και προσφύγων μειώθηκε δραστικά μετά τη συμφωνία με την Τουρκία, ωστόσο, είναι επίσης εμφανές ότι οι αφίξεις ποτέ δεν ανακόπηκαν εντελώς, μολονότι είναι πλέον γνωστό στους επίδοξους οικονομικούς μετανάστες ότι οι δρόμοι προς τις χώρες της Βόρειας Ευρώπης παραμένουν κλειστοί και οι έλεγχοι νόμιμης διέλευσης και παραμονής τους έχουν ενταθεί. Από τον Απρίλιο του 2016 η πλειονότητα των μεταναστών και προσφύγων επιλέγει να αποτολμήσει το πέρασμα στην Ευρώπη μέσω Ιταλίας¹³.

Όσον αφορά τις οδούς έλευσης προς την Ελλάδα οι μετανάστες-πρόσφυγες προτίμησαν τα τελευταία χρόνια εμφανώς τη θαλάσσια οδό έναντι της χερσαίας, επειδή αφενός η διέλευση από τα τουρκικά παράλια στα ελληνικά νησιά θεωρήθηκε πιο ασφαλής και πιο σύντομη, και αφετέρου, επειδή από το 2012 στα σύνορα του Έβρου έχει κατασκευαστεί φράχτης που δυσχεραίνει την παράνομη είσοδο ατόμων μέσω Ήρας.

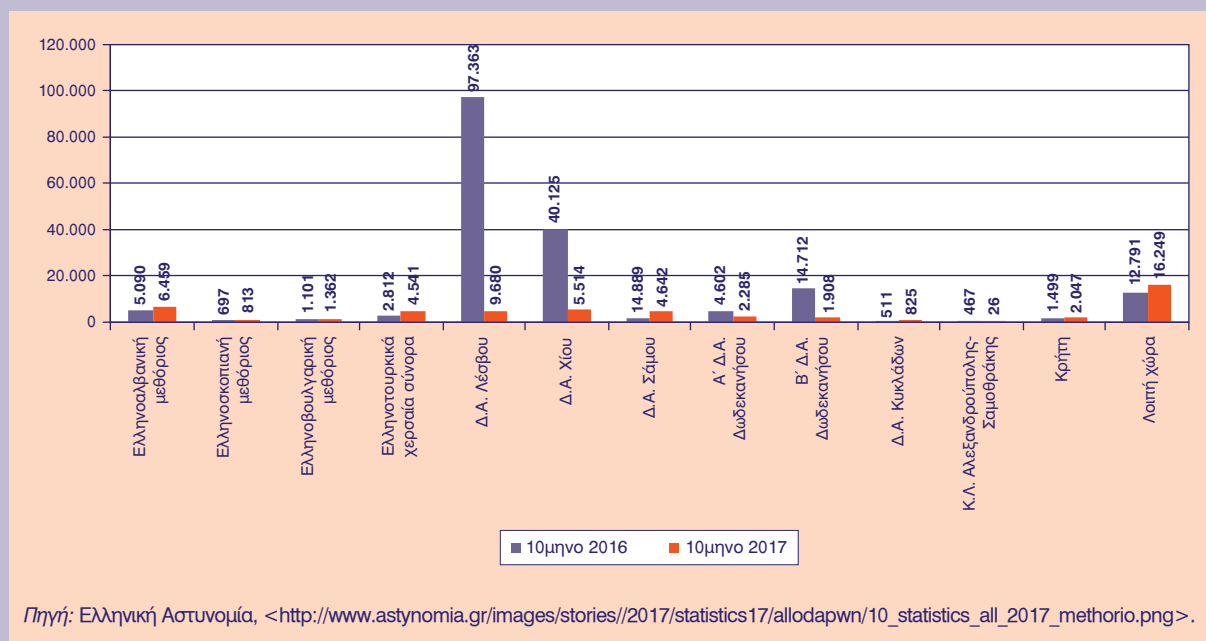
Σχετικά με την αποτελεσματικότητα της φύλαξης των συνόρων, διακρίνονται στο ακόλουθο Διάγραμμα 4 οι συλλήψεις μη νόμιμων αλλοδαπών στα σύνορα της χώρας για το πρώτο δεκάμηνο των ετών 2016 και 2017. Συνολικά το 2016 συνελήφθησαν 196.659 άτομα, ενώ το 2017 μόλις 56.351 άτομα. Η διαφορά (-71,35%) είναι καθοριστική και σηματοδοτεί αφενός τον βελτιωμένο έλεγχο των θαλάσσιων συνόρων και αφετέρου την ανακοπή των μεταναστευτικών ροών από την οδό της Ανατολικής Μεσογείου. Επίσης, για τα έτη 2015 και 2016 ο κύριος όγκος των μη νόμιμων εισόδων μεταναστών έλαβε χώρα στα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου με προεξάρχουσα τη Λέσβο και κατόπιν τη Χίο. Σημαντική επιβάρυνση μεταναστευτικών ροών υπέστησαν και τα νησιά Κως, Σάμος, Λέρος και Ρόδος. Η τάση αυτή παρατηρείται και μετά τη συμφωνία με την Τουρκία.

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Αυγούστου 2017, στην Ελλάδα βρίσκονται 62.206 πρόσφυγες-μετανάστες (βλ. Παράρτημα, Πίνακας Α). Από αυτούς περίπου το 23% φιλοξενούνται σε δομές στα νησιά του Αιγαίου, το 12% σε δομές υποδοχής στην Αττική και ένα μεγάλο μέρος (34%) φιλοξενείται σε διάφορους χώρους (όπως διαμερίσματα, ξενοδοχεία) που ενοικιάζονται

13. Στην Ιταλία το 2015 εισήλθαν 155.842 μετανάστες-πρόσφυγες, ενώ το 2016 ο αριθμός τους έφτασε τους 181.436. Το 2017 ο αριθμός των μεταναστών-προσφύγων μειώνεται σημαντικά (119.310 άτομα), παραμένει όμως ο υψηλότερος συγκριτικά με τις άλλες χώρες εισόδου μεταναστών-προσφύγων στην ΕΕ. Βλ. IOM (2017) και IOM (2018).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4

Συλληφθέντες μη νόμιμοι αλλοδαποί ανά μεθόριο (σε θαλάσσια και χερσαία σύνορα) το 10μηνο για τα έτη 2016 και 2017

για τον σκοπό αυτό από την Ύπατη Αρμοστεία για τους Πρόσφυγες του ΟΗΕ και τις ΜΚΟ.

Η κατανομή των προσφύγων-μεταναστών που εισήλθαν στην Ελλάδα το 2015 ως προς τη χώρα καταγωγής τους ανήλθε σε: 56% Σύριους, 25% Αφγανούς, 10% Ιρακινούς και 9% ανήκαν σε άλλες εθνικότητες. Από αυτούς, το 45% ήταν άνδρες, το 20% γυναίκες και το υπόλοιπο 35% παιδιά. Οι κύριες εθνικότητες όσων αιτήθηκαν άσυλο για να παραμείνουν στην Ελλάδα (στοιχεία από το 2013 μέχρι το α' τρίμηνο 2017) είναι 38% Σύριοι, 12% Αφγανοί, 12% Πακιστανοί, 8% Ιρακίνοι και 4% Αλβανοί. Από τους αιτούντες άσυλο, το 32% είναι ανήλικοι, το 48% στην ηλικιακή ομάδα 18-34, το 19% από 35 μέχρι 64 και μόνο το 1% άνω των 65 ετών. Τέλος, ως προς το φύλο έχουμε 49% άντρες, 20% γυναίκες και το υπόλοιπο 31% παιδιά (Υπηρεσία Άσυλου, 2017).

Η κατανομή των μεταναστών-προσφύγων κατά εθνικότητα το 2016 δεν διαφέρει σημαντικά από εκείνη του 2015 και ανήλθε σε 46,5% Σύριους, 24,2% Αφγανούς, 15,2% Ιρακινούς, 4,9% Πακιστανούς, 3,1% Ιρανούς, και 6,0% χωρίς προσδιορισμό εθνικότητας¹⁴. Μάλιστα επισημαίνεται ότι το 2016 οι αιτήσεις των Σύρων για άσυλο είχαν ξεπεράσει το άθροισμα των υπόλοιπων εθνικοτήτων με ποσοστό 52%.

14. <http://migration.iom.int/docs/2016_Flows_to_Europe_Overview.pdf>.

15. OECD (2015), *Migration Policy Debates No 8*, November 2015.

4. Επιδράσεις των μεταναστευτικών ρευμάτων στην οικονομία

4.1. Δημοσιονομικά μεγέθη

Σύμφωνα με την Τράπεζα της Ελλάδος (2016, σελ. 79) οι βασικές επιδράσεις της μεταναστευτικής κρίσης, ορίζονται σε τρία ευρύτερα πεδία: στα βασικά οικονομικά μεγέθη (δημοσιονομικές μεταβλητές, αγορά εργασίας και ρυθμός οικονομικής ανάπτυξης), στη βιωσιμότητα του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης και πρόνοιας και στο κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο, με κύριο στόχο την επιτυχή ενσωμάτωση και αποδοχή των αλλοδαπών από τις τοπικές κοινωνίες.

Για την αντιμετώπιση της ανθρωπιστικής κρίσης, η ΕΕ ενέκρινε πρόγραμμα στήριξης ύψους €9,2 δις για τη διετία 2015-16 προς τις χώρες διέλευσης και υποδοχής των προσφύγων¹⁵. Επιπλέον αυτών των κονδυλίων, κάθε χώρα που σχετίζεται με την υποδοχή και φιλοξενία μεταναστών επωμίζεται το κόστος της διαδικασίας έκδοσης ασύλου, όπως και της μεταφοράς των προσφύγων σε άλλες χώρες της ΕΕ. Ο ευρωπαϊκός μέσος όρος του δημοσιονομικού κόστους των αιτούντων άσυλο εκτιμήθηκε στο 0,08% του ΑΕΠ για το 2014, αυξήθηκε σε 0,14% του ΑΕΠ για το 2015, ενώ για το 2016

είχε προβλεφτεί στο 0,22%. Στην Ελλάδα το αντίστοιχο ποσοστό για το 2015 ήταν ελαφρώς πάνω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο και ανερχόταν στο 0,17%¹⁶.

Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ (2015), κατά τα πρώτα στάδια της προσφυγικής κρίσης η εκτίμηση για τις δημόσιες δαπάνες της Γερμανίας – κάλυψη αναγκών και ενσωμάτωσης στην αγορά εργασίας – είχε διαμορφωθεί στο 0,5% του ΑΕΠ για το 2016, καθώς και για το 2017. Η εκτίμηση για την Αυστρία είχε διαμορφωθεί στο 0,3% του ΑΕΠ, ενώ για τη Σουηδία στο 0,9% του ΑΕΠ. Συνακόλουθα, η αύξηση των δημοσίων δαπανών για την αντιμετώπιση του φαινομένου είχε εκτιμηθεί ότι θα οδηγήσει σε αύξηση της συνολικής ζήτησης στην ευρωπαϊκή οικονομία κατά 0,1%-0,2% του ΑΕΠ. Επιπλέον, στην ίδια μελέτη εκτιμήθηκε ότι η συνολική δημοσιονομική επιβάρυνση για την Ιορδανία κατά τη διαχείριση των προσφυγικών ροών από τη Συρία διαμορφώθηκε στο 1,8% του ΑΕΠ το 2013 και στο 2,4% το 2014 (Nasser and Symansky, 2014).

Το IMF (2016)¹⁷ προχώρησε επίσης σε εκτίμηση της δημοσιονομικής επίπτωσης στις ευρωπαϊκές οικονομίες. Ειδικότερα, η μεγαλύτερη δημοσιονομική επίπτωση, σε σύγκριση με το 2014, εκτιμάται ότι προέκυψε κατά τα έτη 2015 και 2016 στην Αυστρία (0,08% και 0,23% του ΑΕΠ αντίστοιχα), στη Φινλανδία (0,04% και 0,28% του ΑΕΠ, αντίστοιχα), στη Σουηδία (0,2% και 0,7% του ΑΕΠ, αντίστοιχα) και στη Γερμανία (0,12% και 0,27% του ΑΕΠ, αντίστοιχα). Στην περίπτωση της Ελλάδας, εκτιμήθηκε μία αύξηση 0,17% του ΑΕΠ το 2015. Έτσι, η μέση δημοσιονομική δαπάνη, σταθμισμένη με το ΑΕΠ, για τους αιτούντες άσυλο στα κράτη-μέλη της ΕΕ εκτιμάται ότι αυξήθηκε κατά 0,05% και 0,1% του ΑΕΠ το 2015 και το 2016 αντίστοιχα, σε σύγκριση με το 2014. Από την ίδια έρευνα εκτιμήθηκε ότι μεσοπρόθεσμα η παρούσα αξία της δημοσιονομικής συνεισφοράς των μεταναστών είναι θετική για όσους φτάσουν στη χώρα προορισμού σε ηλικία από 10 έως 45 ετών με σκοπό τη μόνιμη εγκατάσταση. Η Ελλάδα ως χώρα υποδοχής και διέλευσης μεταναστών προβλέπεται ότι δεν πρόκειται να ωφεληθεί από τις μεταναστευτικές ροές, διότι, κυρίως λόγω της

υψηλής ανεργίας (20,5% τον Σεπτέμβριο του 2017¹⁸), δεν αποτελεί χώρα τελικού προορισμού, παρά μόνο για το 0,8% των αιτούντων άσυλο.

4.2. Αγορά εργασίας

Η αγορά εργασίας της Ευρώπης έχει εκτιμηθεί ότι θα υποστεί ένα μικρό θετικό σοκ από την εισροή εργατικού δυναμικού¹⁹. Συγκρίνοντας τις αιτήσεις για άσυλο με το εργατικό δυναμικό παρατηρείται ότι αντιστοιχούν περίπου στο 0,5% του συνολικού εργατικού δυναμικού της ΕΕ, ενώ οι αιτήσεις που αφορούν τη Γερμανία φτάνουν το 1% του εργατικού δυναμικού της χώρας. Στην Ελλάδα το ποσοστό αυτό είναι σημαντικά χαμηλότερο, εφόσον οι 10.000 αιτήσεις ασύλου το 2015 αντιστοιχούν μόλις στο 0,2% του εργατικού δυναμικού²⁰. Σύμφωνα με την Έγταση Αρμοστεία του ΟΗΕ²¹, το 45% των Σύρων προσφύγων που βρίσκονται στην Ελλάδα (αποτελούν το 30% των αιτούντων άσυλο το 2015) είναι απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, ενώ το 29% έχουν πανεπιστημιακό τίτλο (στοιχεία Ιανουαρίου 2016).

Οι πρόσφυγες εμφανίζουν πιο αργό ρυθμό απορρόφησης στην αγορά εργασίας με τους κύριους λόγους που επιδρούν ως προς αυτό να είναι: 1) η ανεπαρκής γνώση της γλώσσας στη χώρα προορισμού, 2) η απουσία αρχικού κεφαλαίου για τη δημιουργία επιχείρησης (αυτοαπασχόληση) και 3) η ελλιπής προετοιμασία για τη μετάβαση στη νέα χώρα, με αποτέλεσμα να μην αναγνωρίζονται τα προσόντα ανθρώπων με υψηλή εκπαίδευση²². Σύμφωνα και με έρευνα της Eurostat (2008) οι μετανάστες που βρίσκονται υπό καθεστώς διεθνούς προστασίας ενσωματώνονται πολύ πιο δύσκολα στην αγορά εργασίας. Ενώ όσοι μετανάστευσαν για σπουδές ή εργασία πετυχαίνουν ποσοστό απασχόλησης περίπου 75% από το δεύτερο έτος παραμονής. Αυτή η ομάδα χρειάζεται περίπου έξι έτη για να φτάσει το 50% στην απασχόληση και μετά από 15 έτη στη νέα χώρα εκτιμάται ότι θα πλησιάσει το 75% στην απασχόληση.

Επίσης, έρευνα του IMF (2016)²³ σχετικά με την αποδοχή των μεταναστών στην αγορά εργασίας της Γερμανίας δείχνει μια διαφορά 30 ποσοστιαίων μονάδων

16. IMF (2016), *The Refugee Surge in Europe: Economic Challenges*, January 2016.

17. Ό.π.

18. ΕΛΣΤΑΤ, <<https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SJO02/->>.

19. IMF (2016), *The Refugee Surge in Europe: Economic Challenges*, January 2016.

20. ΕΛΣΤΑΤ, <<https://www.statistics.gr/statistics/-/publication/SJO01/->>.

21. UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), *Profiling of Syrian arrivals on Greek islands in January 2016*, 23 February 2016.

22. Migration Policy Center, *From Refugees to Workers, Mapping Labour-Market Integration Support Measures for Asylum Seekers and Refugees in EU Member States*, various authors, 2016, page 16.

23. IMF Staff Discussion Note (2016), *The refugee surge in Europe: Economic Challenges*, January 2016, various authors.

μεταξύ των μισθών εγχώριων εργατών και μεταναστών που δεν γνωρίζουν τη γερμανική γλώσσα. Αυτή η διαφορά στους μισθούς μειώνεται όταν οι μετανάστες αποκτούν γνώση της γερμανικής γλώσσας και διπλώματα ειδικότητας από γερμανικά εκπαιδευτικά ιδρύματα. Ακόμα και μετά από αυτές τις δεξιότητες, παραμένει μια μεσοσταθμική διαφορά 12 μονάδων, που τείνει να μηδενιστεί μετά από 20 έτη παραμονής στην εν λόγω χώρα.

4.3. Οικονομική ανάπτυξη

Η οικονομική ανάπτυξη είναι ένας ακόμα τομέας που επηρεάζεται από τη μετανάστευση. Οι μετανάστες χωρίς ικανή εργασιακή εμπειρία καταλαμβάνουν συνήθως χαμηλότερα αμειβόμενες θέσεις εργασίας που ο εγχώριος πληθυσμός είναι απρόθυμος να αναλάβει. Κατά συνέπεια οι εγχώριοι εργαζόμενοι αναβαθμίζονται και συνήθως καταλαμβάνουν θέσεις εργασίας με καλύτερες συνθήκες απασχόλησης και περισσότερα χρήματα. Αντίστοιχα, οι μετανάστες υψηλού μορφωτικού επιπέδου μεταφέρουν στη χώρα προορισμού τεχνολογία και δεξιότητες που σε συνδυασμό με τον εγχώριο πληθυσμό αυξάνουν την παραγωγικότητα. Σύμφωνα με την Credit Suisse (2015)²⁴ με την απασχόληση μεταναστών αναμένεται αύξηση του παραγόμενου προϊόντος στην ΕΕ από 0,2% μέχρι 1,3% κατ' έτος από το 2015 μέχρι το 2023, χωρίς η μελέτη να εξετάζει εάν αυτό συμβαίνει ανεξαιρέτως μόρφωσης και εξειδίκευσης των μεταναστών. Οι κλάδοι με τη μεγαλύτερη ζήτηση απασχόλησης υψηλού μορφωτικού επιπέδου μεταναστών είναι οι μηχανικοί στη Γερμανία και τη Σουηδία και οι γιατροί στο Η.Β. Σύμφωνα με έρευνα του ΟΟΣΑ (2016), το κόστος πρακτικής ενός πρόσφυγα γιατρού στο Η.Β. υπολογίζεται περίπου στις 25.000 στερλίνες, δηλαδή ανέρχεται σε περίπου το 1/10 του κόστους εκπαίδευσης ενός νέου γιατρού²⁵.

Ο πληθυσμός της ΕΕ γερνεί και αυτό οφείλεται κυρίως στο χαμηλό ποσοστό γονιμότητας (1,55 γεννήσεις ανά γυναίκα²⁶), αρκετά μικρότερο από τον βαθμό αναπαραγωγής του πληθυσμού (περίπου 2 γεννήσεις ανά γυναίκα) καθώς και στην αύξηση του προσδόκιμου ζωής. Η γήρανση του πληθυσμού οδηγεί σε δημοσιονομικά προβλήματα, αναγκάζοντας τις κυβερνήσεις των χωρών να καταβάλλουν περισσότερα χρήματα

σε συντάξεις και κοινωνικές παροχές σε άτομα μεγάλης ηλικίας, χωρίς όμως να εισπράττουν τους αντίστοιχους φόρους και τις ασφαλιστικές εισφορές από τους νεότερους. Στατιστικά ο αριθμός του οικονομικά ενεργού πληθυσμού στην ΕΕ αναμένεται να μειωθεί κατά 3,5% στο χρονικό διάστημα 2015-2020²⁷. Δεδομένου ότι η ηλικία των μεταναστών είναι σχετικά νεαρή (29% ανήλικοι, 53% από 18 μέχρι 34 ετών)²⁸, η παρουσία τους αναμένεται να έχει θετική επίδραση στα δημογραφικά χαρακτηριστικά της χώρας προορισμού. Κατά συνέπεια αυξάνεται ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός, και συγχρόνως διευρύνεται αντίστοιχα η φορολογική βάση παρά τους χαμηλότερους μισθούς. Επίσης, λόγω διαφορετικής κουλτούρας, η μετανάστευση αυξάνει τις γεννήσεις, προσφέροντας προσωρινή τόνωση στον πληθυσμό, αλλά συγχρόνως αυξάνεται η διαφορετικότητα, κάτι που αναφέρει επίσης ο Legrain (OECD 2016: 20-41) ως ένα από τα 7D οφέλη. Σύμφωνα με την έρευνά του τα δυνητικά οφέλη (7D dividends) που προσφέρουν οι μεταναστευτικές ροές στις τοπικές κοινωνίες είναι:

- τόνωση της ζήτησης (*demand dividend*),
- κάλυψη επαγγελματιών που δεν επιθυμεί να καλύψει ο εγχώριος πληθυσμός (*4D dividends*: βρώμικες (*dirty*), δύσκολες (*difficult*), επικίνδυνες (*dangerous*) και βαρετές (*dull*) εργασίες,
- αύξηση της παραγωγικότητας και ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας και της καινοτομίας (*dynamism dividend*),
- συνεισφορά στον πολιτισμό από τις διαφορετικές κουλτούρες (*diversity dividend*),
- ηλικιακή ανανέωση του γερασμένου εγχώριου εργατικού δυναμικού (*demographic dividend*),
- συνεισφορά στα δημοσιονομικά βάρη και στη χρηματοδότηση του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης και του κράτους κοινωνικής πρόνοιας (*debt dividend*) και
- κάλυψη των κενών θέσεων εργασίας υψηλής εξειδίκευσης (*deftness dividend*).

Μελέτη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (2016) υπολογίζει ότι η μετανάστευση αναμένεται να επηρεάσει θετικά το ΑΕΠ της χώρας προορισμού κατά 0,1-0,2% κατ' έτος

24. Credit Suisse (2015), *Can migrants boost European growth, ease labor constraints?*

25. OECD (2016), *Refugees are not a burden but an opportunity*, διαθέσιμο στο: <www.oecd.org/social/refugees-are-not-a-burden-but-an-opportunity.htm>. Με τον τρόπο αυτό επιχειρείται να καλυφθούν ιατρικές ειδικότητες που βρίσκονται σε έλλειψη.

26. Credit Suisse (2015), *Can Migrants boost European growth, ease labor constraints?*

27. European Commission Report (2016), *Employment and social developments in Europe 2015*.

28. European Commission (2016), *An Economic Take on the Refugee Crisis*, July 2016.

μέχρι το 2020, μειώνοντας όμως τον πραγματικό μισθό κατά 0,1% λόγω της χαμηλότερης αμοιβής των μεταναστών έναντι του γηγενούς πληθυσμού²⁹. Ωστόσο, σημαντική προβλέπεται η αύξηση της απασχόλησης κατά 0,2-0,3% κατά την ίδια περίοδο. Μακροπρόθεσμα επίσης διαπιστώνεται μια ποιοτική βελτίωση στο ανθρώπινο κεφάλαιο της χώρας, ωθώντας τον εγχώριο πληθυσμό σε βελτίωση των δεξιοτήτων του³⁰. Παράλληλα, σε μεσοπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο επίπεδο, παρατηρείται ότι το ποσοστό επιχειρηματικότητας των μεταναστών βελτιώνει τις επενδύσεις και το διεθνές εμπόριο. Τέλος, ωφελείται και η οικονομία των χωρών από τις οποίες προέρχονται οι μετανάστες, μέσω των εμβασμάτων που στέλνουν στις οικογένειές τους και μέσω των εμπορικών συναλλαγών που πραγματοποιούν ανάμεσα στη χώρα καταγωγής και τη χώρα διαμονής. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Αιθιοπία, μια από τις κατ' εξοχήν χώρες με ισχυρές μεταναστευτικές ροές προς το εξωτερικό, η οποία την τελευταία 10ετία παρουσιάζει ρυθμούς μεγέθυνσης από +8,8% μέχρι και +12,4% του ΑΕΠ ετησίως.

4.4. Κοινωνικό κράτος

Οι υπηρεσίες που προσφέρει το κοινωνικό κράτος προς τους μετανάστες και πρόσφυγες επιφέρουν προφανώς κόστος. Υπολογίζεται από τον ΟΟΣΑ (2015) ότι για κάθε άτομο κατά τον πρώτο χρόνο παραμονής του στη νέα χώρα δαπανώνται γύρω στα €8.000-€12.000, με το ποσό αυτό να βαίνει σημαντικά μειούμενο από τη εφαρμογή διαδικασιών fast-track³¹. Το κόστος επιμερίζεται κυρίως σε φιλοξενία των ανθρώπων σε ενοικιαζόμενες κατοικίες ή δομές υποδοχής, σε κοινωνικές παροχές, εκμάθηση της γλώσσας και πολιτικές για την ενσωμάτωση και απορρόφηση στην κοινωνία και την αγορά εργασίας³².

Μελέτη του Rowthorn (2008) για το Ηνωμένο Βασίλειο υπολόγισε ότι κατά το φορολογικό έτος 2003-04 οι μετανάστες πλήρωσαν 41,2 δις στερλίνες σε φόρους, καταναλώνοντας 41,6 δις στερλίνες σε υπηρεσίες και κοινωνικές παροχές, άρα η δημοσιονομική τους συνεισφορά ήταν £-0,4 δις. Με τις κατάλληλες προσαρμογές (υποστήριξη ασύλου, πολυπολιτισμικές σχέσεις και ειδικά προσαρμοσμένη εκπαίδευση, επιπλέον ιατρικό κόστος, αμυντικές δαπάνες και προσαρμογή του προϋπολογισμού) προκύπτει μια θετική δημοσιονομική συνεισφορά της τάξης των 0,6 δις στερλινών³³. Το παράδειγμα της Σουηδίας στη μελέτη του Ruist (2015)³⁴ παρουσιάζει σημαντική διαφοροποίηση στην κατανομή των δημοσιονομικών εξόδων ανάμεσα στον εγχώριο πληθυσμό και στους πρόσφυγες. Τα προγράμματα κοινωνικής υποστήριξης και οι πολιτικές ένταξης έχουν αναλογικά 10πλάσιο κόστος ανά άτομο, ενώ 4πλάσιο είναι το κόστος για την απασχολησιμότητα. Από την άλλη, ο εγχώριος πληθυσμός καταναλώνει 4,5 φορές περισσότερα χρήματα για συντάξεις, επιπλέον 67% για εκπαίδευση και περίπου 35% για το σύστημα υγείας (Ruist, 2015).

Με βάση υπολογισμούς της Eurostat, το 2014 εντός των ορίων της ΕΕ εισήλθαν 23.150 ασυνόδευτα παιδιά (εκτός από τα παιδιά των προσφύγων), με τον αριθμό τους να εκτινάσσεται στα 96.465 το 2015 και να μειώνεται στα 63.290 το 2016. Ο πρωτοφανής αυτός αριθμός ασυνόδευτων παιδιών απαιτεί κοινωνική μέριμνα, τόσο σε επίπεδο βασικών αναγκών, όσο και εκπαίδευσης. Στη χώρα μας περίπου 2.500 παιδιά προσφύγων απέκτησαν πρόσβαση στην εκπαίδευση (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017), αριθμός που είναι πολύ μικρός σε σύγκριση με τον αριθμό των ανηλίκων σε σχολική ηλικία, αλλά ερμηνεύεται από το γεγονός ότι οι οικογένειες των παιδιών αυτών βρίσκονται συνεχώς σε κίνηση³⁵.

29. European Commission (2016), *An Economic Take on the Refugee Crisis*, July 2016.

30. Fogel M. and Peri G. (2016), Immigrants' Effect on Native Workers: New Analysis on Longitudinal Data, *American Economic Journal: Applied Economics*, Vol. 8, No 2, April 2016.

31. OECD (2015), *Migration Policy Debates No 8*, November 2015.

32. Ruist, J. (2015), The fiscal cost of refugee immigration: the example of Sweden, *Population and Development Review*, December 2015.

33. Rowthorn, R. (2008), *The fiscal impact of immigration on the advanced economies*, Oxford University Press, table 2, στοιχεία από το Institute for Public Policy Research.

34. Ruist, J. (2015), The fiscal cost of refugee immigration: the example of Sweden, *Population and Development Review*, December 2015, table 4.

35. Τον Μάιο του 2016 σε 40 κέντρα-δομές φιλοξενίας με 36.890 πρόσφυγες σε όλη τη χώρα, καταμετρήθηκε ότι οι ανήλικοι (0-18 ετών) αποτελούσαν το 37% περίπου του συνολικού πληθυσμού (13.677 άτομα). Σύμφωνα με τα στοιχεία της καταγραφής, τα παιδιά ηλικίας 4-15 ετών (υποχρεωτική προσχολική και σχολική εκπαίδευση) ήταν περίπου 8.000-8.500. Τα στοιχεία της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες επιβεβαιώνουν ότι περίπου το 37% των εισερχόμενων αλλοδαπών (Ιανουάριος-Αύγουστος 2016) ήταν ανήλικοι. Διαθέσιμα στο: <https://www.minedu.gov.gr/publications/docs2017/16_06_17_Epistimoniki_Epitropi_Prostygon_YPETH_Apotimisi_Protaseis_2016_2017_Final.pdf>.

4.5. Κοινωνική αποδοχή και ενσωμάτωση

Η αρνητική στάση αναφορικά με την κοινωνική αποδοχή ή/και ενσωμάτωση των μεταναστών - προσφύγων στην ελληνική κοινωνία δεν είναι πρόσφατο φαινόμενο. Αντίθετα, εμφανίζεται ως διαχρονική τάση που αναδεικνύει τις φοβίες και ανασφάλειες μεγάλου μέρους της ελληνικής κοινωνίας. Ήδη τα αποτελέσματα της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας το 2009³⁶, η οποία εξέτασε τις στάσεις και αντιλήψεις των Ελλήνων αναφορικά με τους μετανάστες και την παρουσία τους στη χώρα μας, ανέδειξαν συνοπτικά τα ακόλουθα ευρήματα (Βαρουξή & Σαρρής 2012: 24-26): Η είσοδος και παραμονή μεταναστών στην Ελλάδα θα πρέπει να επιτρέπεται μόνο σε λίγους μετανάστες (46,6%) ή σε κανέναν (13,5%), ακόμη και όταν ανήκουν στην ίδια φυλή ή είναι Έλληνες του εξωτερικού. Ειδικότερα, το 83% των ερωτώμενων δεν αποδέχεται την είσοδο και παραμονή στη χώρα μεταναστών, όταν προέρχονται από διαφορετική φυλή ή εθνική ομάδα. Το ποσοστό αυτό (από το οποίο το 54,5% επιθυμεί να επιτρέπεται η είσοδος σε λίγους, ενώ το 28,5% να μην επιτρέπεται σε κανέναν) είναι σχεδόν διπλάσιο από το αντίστοιχο ποσοστό του συνόλου των ευρωπαϊκών χωρών, το οποίο ανήλθε σε 48,4%.

Περισσότεροι από τους μισούς ερωτώμενους (51,7%) δήλωσαν ότι η παρουσία ξένων «κάνει κακό στην οικονομία της χώρας» (επίσης υψηλότερο ποσοστό σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο που ανήλθε σε 26,2%). Εκτός αυτού, ένας στους δύο Έλληνες (50,4%) αισθάνεται ότι η πολιτιστική ζωή (συνοχή και ομοιογένεια) της χώρας «απειλείται» από τους μετανάστες, και θεωρεί ότι υποβαθμίζεται. Ενώ το 53,5% του δείγματος δήλωσε ότι η παρουσία μεταναστών στη χώρα την κάνει χειρότερο μέρος για να ζει κανείς.

Είναι προφανές ότι οι Έλληνες αισθάνονται ότι απειλούνται από την παρουσία των μεταναστών σε αισθητά μεγαλύτερο βαθμό από ό,τι οι πολίτες άλλων ευρωπαϊκών κρατών και φοβούνται ότι υποβαθμίζεται η ποιότητα ζωής τους. Μία εξήγηση της

στάσης αυτής θα μπορούσε να προέρχεται από τις συχνές διακυμάνσεις της οικονομίας και της αγοράς εργασίας, αλλά και από την ολιγωρία του κράτους να θεσπίσει και να εφαρμόσει μια συνεκτική μεταναστευτική πολιτική ένταξης των μεταναστών που δεν θα επιτρέπει την παράνομη παραμονή και εργασία μεγάλου αριθμού μεταναστών (Κόντης, υπό έκδοση). Η πρωτοφανής αύξηση των μεταναστευτικών ροών από το 2014 και ύστερα ήρθε να επιδεινώσει την κατάσταση και να παγιώσει ξενοφοβικές αντιλήψεις σχετικά με τους πρόσφυγες και μετανάστες.

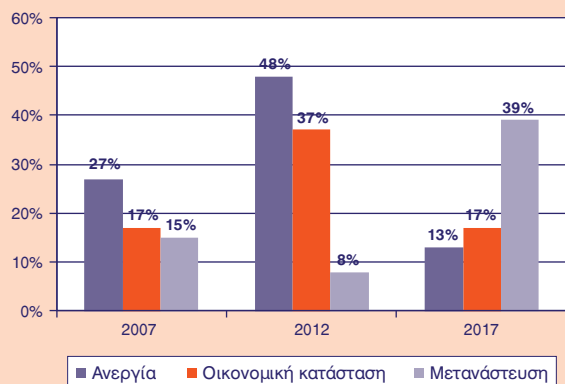
Μία πιλοτική μελέτη της Ευρωπαϊκής Στατιστικής Υπηρεσίας (2011) είχε ως στόχο να καταγράψει την οικονομική και κοινωνική κατάσταση των μεταναστών σε σχέση με τον συνολικό πληθυσμό της ΕΕ και να κατασκευάσει κοινούς δείκτες ένταξης που θα περιλαμβάνουν βασικούς τομείς της απασχόλησης, της εκπαίδευσης, της κοινωνικής ενσωμάτωσης και της ενεργού άσκησης της ιδιότητας του πολίτη³⁷. Τα βασικότερα αποτελέσματα της έρευνας που αφορούν την Ελλάδα κατέδειξαν ότι:

- υπάρχει μεγάλη διαφορά στο ποσοστό αυτοαπασχολούμενων μεταναστών σε σχέση με το αντίστοιχο των γηγενών (-19%, η μεγαλύτερη διαφορά στην ΕΕ), το οποίο φαίνεται να συμβαδίζει με το αντίστοιχα υψηλό ποσοστό αυτοαπασχολούμενων γηγενών,
- εντοπίζεται αναντιστοιχία τυπικών προσόντων και θέσης εργασίας στην ηλικιακή ομάδα 20-64 ετών των μεταναστών (66% για την Ελλάδα, μακράν το μεγαλύτερο ποσοστό, εφόσον ο μέσος όρος στην ΕΕ ανήλθε σε 33%),
- υπάρχει σημαντικό έλλειμμα στο μορφωτικό επίπεδο των μεταναστών που διαμένουν στην Ελλάδα, το οποίο ανήλθε σε 11%,
- διακρίνονται εξαιρετικά μεγάλες εισοδηματικές διαφορές όσον αφορά το μέσο διαθέσιμο εισόδημα σε σχέση με τον γηγενή πληθυσμό, που για τη χώρα μας ανήλθαν για την ηλικιακή κατηγορία 25-54 ετών σε 75% μικρότερο εισόδημα από τον

36. Η Ευρωπαϊκή Κοινωνική Έρευνα (EKE) διεξάγεται σε τακτά χρονικά διαστήματα στις περισσότερες χώρες της Ευρώπης με στόχο να καταγραφούν οι κοινωνικές στάσεις και αντιλήψεις των Ευρωπαίων πολιτών πάνω σε διάφορα επίκαιρα ζητήματα και να δοθεί η δυνατότητα εντοπισμού των εξελίξεων και συγκρίσεων σε διαχρονική βάση. Φορέας υλοποίησης της έρευνας για την Ελλάδα είναι το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών. Ο 4ος γύρος διεξήχθη το 2008/2009. Βλ. σχετικά European Social Survey Data, Rounds 1-4, <<http://ess.nsd.uib.no>>, και Β. Παπλιάκου, Θ. Σταθοπούλου, Χ. Στρατουδάκη (επιμ.), (2011), *Θεσμοί, αξίες, συμπεριφορές: Μελέτη των ευρημάτων της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας (2008-2009)*, Αθήνα, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.

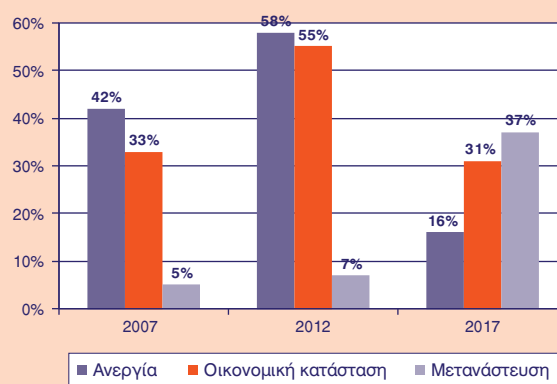
37. Συγκεκριμένα στους εν λόγω δείκτες οι επιμέρους μεταβλητές που τους συνθέτουν αναφέρονται στη συμμετοχή στην οικονομική δραστηριότητα, την απασχόληση, την αυτοαπασχόληση, την ανεργία, την αντιστοιχία μεταξύ τυπικών προσόντων και εργασίας, την εκπαιδευτική επάρκεια, τη σχολική επίδοση και τη σχολική εγκατάλειψη, το μέσο διαθέσιμο εισόδημα, τον κίνδυνο φτώχειας, την κατάσταση της προσωπικής υγείας και, τέλος, τη χορήγηση ιθαγένειας καθώς και την απόδοση του καθεστώτος του επί μακρόν διαμένοντος μετανάστη. Βλ. <<http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3888793/5849845/KS-RA-11-009-EN.PDF/9dcc3b37-e3b6-4ce5-b910-b59348b7ee0c>>.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5
Γνώμη των Ευρωπαίων για τα πιο σημαντικά προβλήματα

Πηγή: Ευρωβαρόμετρο Νο. 68 (2007), Νο. 78 (2012) και Νο. 88 (2017).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 6
Γνώμη των Ελλήνων για τα πιο σημαντικά προβλήματα

Πηγή: Ευρωβαρόμετρο Νο. 68 (2007), Νο. 78 (2012) και Νο. 88 (2017).

συνολικό πληθυσμό, με συνέπεια να υπάρχουν υψηλά ποσοστά μεταναστών που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού³⁸.

Σύμφωνα με έρευνα του PEW (Wike R., Stokes B. and Katie Simmons, 2016) σε 10 χώρες της ΕΕ, το 59% των ερωτηθέντων θεωρεί ότι οι πρόσφυγες θα αυξήσουν την τρομοκρατία στη χώρα υποδοχής τους. Επίσης, το 50% θεωρεί ότι οι πρόσφυγες είναι εμπόδιο στην αγορά εργασίας για τους γηγενείς πληθυσμούς, ενώ ένα 30% πιστεύει ότι οι πρόσφυγες είναι πιο επιρρεπείς στην εγκληματικότητα από τους γηγενείς. Στην Ελλάδα επικρατεί εμφανώς μια πιο αρνητική αντίληψη σχετικά με την αγορά εργασίας, με το ποσοστό όσων θεωρούν ότι οι πρόσφυγες και οι μετανάστες θα επηρεάσουν αρνητικά τη δυνατότητα εύρεσης εργασίας να ανέρχεται σε 72%. Τούτο μπορεί να οφείλεται στη μεγάλη αύξηση της ανεργίας και της εργασιακής ανασφάλειας κατά τα έτη της οικονομικής κρίσης. Από την ίδια έρευνα προκύπτει, επίσης, ότι ένα 43% του συνολικού δείγματος έχει γενικότερα αρνητική εικόνα ως προς τους μουσουλμάνους, οι οποίοι αποτελούν το μεγαλύτερο μέρος των προσφύγων. Το αντίστοιχο ποσοστό για τη χώρα μας ανέρχεται σε 65%. Η εμφανής διαφορά σχετικά με την αρνητική αυτή στάση μπορεί να ερμηνευτεί από την ξαφνική είσοδο τόσο

μεγάλου αριθμού μεταναστών και προσφύγων που ανέτρεψαν άρδην τα ειωθότα στις τοπικές κοινωνίες και δημιούργησαν κλίμα οικονομικής και κοινωνικής αβεβαιότητας αλλά και από παλαιότερα ισχύουσες προκαταλήψεις.

Οι γνώμες των πολιτών της ΕΕ για το μεταναστευτικό διίστανται. Υπάρχουν κάποιοι πολίτες που καλωσορίζουν τους μετανάστες και τους πρόσφυγες και προσπαθούν να τους εξασφαλίσουν αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης στις χώρες υποδοχής, και άλλοι που δεν επιθυμούν την παρουσία τους, είτε στην περιοχή κατοικίας τους είτε στους τουριστικούς προορισμούς που σχεδιάζουν να ταξιδέψουν. Η ετήσια έρευνα στάσεων και αντιλήψεων (Ευρωβαρόμετρο) των πολιτών της ΕΕ που διεξάγεται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή δείχνει μετατόπιση της κοινής γνώμης των Ευρωπαίων πολιτών αναφορικά με τα προβλήματα που θεωρούν ως πιο σημαντικά και τα οποία αντιμετωπίζει η Ευρώπη τα τελευταία χρόνια (βλ. Διαγράμματα 5 και 6). Η οικονομική κατάσταση μαζί με τη μετανάστευση αναγορεύονται στα πλέον σημαντικά προβλήματα που απασχολούν τους πολίτες της ΕΕ μετά το 2012.

Η έρευνα του Οργανισμού Διανέοσις (2016)³⁹ καλεί τους ερωτώμενους να αξιολογήσουν τα πρόσφατα κύματα ρών μεταναστών και προσφύγων που δέχθη-

38. <<http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3888793/5849845/KS-RA-11-009-EN.PDF/9dcc3b37-e3b6-4ce5-b910-b59348b7ee0c>> και Βαρουξή Χ., Σαρρή Ν., 2012: 21-22.

39. Η έρευνα έγινε από τον Οργανισμό έρευνας Διανέοσις σε πανελλαδικό δείγμα 1.220 ατόμων από τις 7 έως 15 Ιανουαρίου 2016 με ερωτηματολόγιο και είχε τίτλο *Το προσφυγικό πρόβλημα και οι Έλληνες*. Διαθέσιμο στο: <http://www.dianeosis.org/wp-content/uploads/2016/02/immigration_04.pdf>.

κε η Ελλάδα από το 2014 και μετά. Επίσης διερευνά, εκτός από τις στάσεις και αντιλήψεις των Ελλήνων αναφορικά με τους πρόσφυγες, και τις ενέργειες που γίνονται για να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα που ανακύπτουν από την παρουσία τους στο ελληνικό έδαφος, κατά πόσο οι πολίτες έχουν συνειδητοποιήσει την έκταση και ένταση του μεταναστευτικού φαινομένου, καθώς και εάν πρόκειται για παροδικό ή μονιμότερο φαινόμενο. Τα ερευνητικά αποτελέσματα παρουσιάζονται συνοπτικά⁴⁰:

Η πεποίθηση των Ελλήνων ότι η ΕΕ «δεν υποστηρίζει την Ελλάδα» στο ζήτημα της υποδοχής των προσφύγων στα νησιά του Αιγαίου είναι σχεδόν καθολική (92%). Από αυτούς σχεδόν οι μισοί (47%) θεωρούν ότι η ΕΕ «δεν υποστηρίζει καθόλου την Ελλάδα». Η πλειονότητα των ερωτηθέντων (66%) τάσσεται κατά του κλεισίματος των συνόρων ως μέσου για να αποτραπεί η είσοδος-διέλευση των μεταναστών. Τούτο είναι αξιοσημείωτο, εάν ληφθεί υπόψη ότι η Ελλάδα δέχθηκε και δέχεται σημαντική επιβάρυνση από τις ροές των μεταναστών - προσφύγων. Δύο στους τρεις Έλληνες (67%) εκφράζουν θετικά συναισθήματα απέναντι στους πρόσφυγες (συμπόγια 38%, λύπη 29%, κ.ά.) όσον αφορά το ανθρωπιστικό πρόβλημα που αντιμετωπίζουν, ενώ αρνητικά συναισθήματα δηλώνει το 29% των ερωτώμενων (ανησυχία 16%, φόβος 4%, καχυποψία 3%, αίσθημα απειλής 3%, κ.ά.). Το 84% εκφράζει τη συμπάθειά του για τους πρόσφυγες, και το 66% έχει σχηματίσει θετική εντύπωση γι' αυτούς, αλλά έχει λιγότερο θετική εντύπωση για τους μετανάστες (59%). Ωστόσο, το ζήτημα μιας μόνιμης εγκατάστασης προσφύγων στην Ελλάδα δεν γίνεται αποδεκτό από την πλειονότητα των ερωτώμενων (55%). Μόνον το 32% τάσσεται υπέρ της μόνιμης εγκατάστασής τους. Αναφορικά με τον μέγιστο αριθμό προσφύγων που θα πρέπει να δεχθεί η Ελλάδα, το 53% θεωρεί ότι δεν θα πρέπει να ξεπερνά τους 10.000 ανθρώπους, άποψη που απέχει πολύ από την πραγματικότητα των πάνω από 60 χιλιάδων προσφύγων-μεταναστών που διέμεναν στη χώρα.

Η στάση των Ελλήνων απέναντι στη χορήγηση άδειας εργασίας στους πρόσφυγες είναι θετική (81%), σε αντίθεση με ένα μικρότερο ποσοστό (14%) που θεωρεί ότι «δεν πρέπει να δοθεί άδεια». Όσον αφορά το δημογραφικό πρόβλημα, οι μισοί ερωτώμενοι (51%) διαφωνούν ότι οι πρόσφυγες μπορούν να βοηθήσουν στην επίλυσή του, σε αντιδιαστολή με το 32% που πιστεύουν ότι μπορούν να συμβάλλουν

σε αυτήν. Επιπλέον, σχεδόν οι μισοί (49%) ερωτηθέντες θεωρούν ότι οι πρόσφυγες θα επιβαρύνουν τη δημόσια υγεία και παιδεία (41% διαφωνεί), ενώ αναφορικά με τον πολιτισμό οι μισοί δεν θεωρούν ότι οι πρόσφυγες θα εμπλουτίσουν τον πολιτισμό (36% συμφωνεί ότι θα εμπλουτιστεί ο πολιτισμός). Περίπου δύο στους τρεις Έλληνες (66%) πιστεύουν ότι οι πρόσφυγες «θα μπορούσαν να ενσωματωθούν στην ελληνική κοινωνία επειδή οι περισσότεροι είναι οικογενειάρχες και φιλήσυχοι» και ότι «θα μπορούσαν να κάνουν την Ελλάδα δεύτερη πατρίδα τους» (61%). Από την έρευνα αυτή διαφαίνεται για πρώτη φορά μία ελαφρά θετικότερη στάση των Ελλήνων για τους πρόσφυγες-μετανάστες χωρίς να απαλείφονται οι βαθιά ριζωμένες φοβίες για την κοινωνική ένταξή τους και τις συνέπειες που θα έχει για την κοινωνικο-οικονομική εξέλιξη της χώρας.

Έρευνα του ΣΕΤΕ (2016) κατέγραψε δυσαρέσκεια κυρίως των Γερμανών και Βρετανών τουριστών προς την τουριστική αγορά της Ελλάδας λόγω της προσφυγικής κρίσης. Συγκεκριμένα το β' τρίμηνο του 2016 ενισχύθηκε, σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο, η αντίληψη ότι οι πρόσφυγες θα επηρεάσουν αρνητικά τις διακοπές των ως άνω τουριστών στην Ελλάδα. Το 52% των Γερμανών και το 55% των Βρετανών του δείγματος⁴¹ υιοθέτησαν αυτή την αντίληψη. Εξετάζοντας τις αφίξεις εξωτερικού στα αεροδρόμια στα ελληνικά νησιά που σήκωσαν το βάρος της προσφυγικής κρίσης, παρατηρείται σημαντική μείωση για τα έτη 2015 και 2016 σε σχέση με το 2014, εν αντιθέσει με την αύξηση (9% και 14% αντίστοιχα) που παρουσίασαν οι αφίξεις επιβατών εξωτερικού στο σύνολο της χώρας (Πίνακας 2).

Παρόμοια τάση εμφανίζεται και στους επιβάτες της κρουαζιέρας στα εν λόγω νησιά. Όπως διακρίνεται στον Πίνακα 3, παρά τις προσπάθειες των νησιών να εκμεταλλευτούν τις αρνητικές εξελίξεις στη γειτονική Τουρκία, οι αφίξεις επιβατών κρουαζιέρας στη πλειονότητα των νησιών, εκτός της Σάμου, ενδέχεται να επηρεάστηκαν αρνητικά από τη μεταναστευτική κρίση.

Από τα ανωτέρω στοιχεία καθίσταται εμφανές ότι ο τουριστικός τομέας των νησιών που γειτνιάζουν με τα παράλια της Τουρκίας υπέστη μια άνευ προηγουμένου μείωση των αφίξεων που συνεπάγεται, κατά πάσα πιθανότητα, και μείωση των εισοδημάτων των κατοίκων από τις τουριστικές δραστηριότητες. Το γε-

40. <http://www.dianeosis.org/wp-content/uploads/2016/02/immigration_04.pdf>.

41. INSETE Intelligence (2016), Αποτελέσματα έρευνας, προσφυγικό-μεταναστευτικό, Απρίλιος 2016.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2 Αφίξεις εξωτερικού στα αεροδρόμια

Αεροδρόμιο	2016	2015	2014	% Μεταβολή 2016/2015	% Μεταβολή 2016/2014
Κως	848.682	970.662	1.011.367	-13%	-16%
Λήμνος	10.492	12.266	9.804	-14%	+7%
Μυτιλήνη	31.480	75.475	75.139	-58%	-58%
Σάμος	96.830	126.830	122.392	-24%	-21%
Χίος	2.266	7.224	8.228	-69%	-72%
Σύνολο	989.750	1.192.497	1.226.930	-17%	-19%
Σύνολο χώρας	18.634.235	17.160.024	16.286.717	+9%	+14%

Πηγή: Υπηρεσία Πολιτικής Αεροπορίας <<http://www.ypa.gr/profile/statistics/yearstatistics/>>.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3 Αφίξεις επιβατών κρουαζιέρας στα λιμάνια

Λιμάνι	2016	2015	2014	% Μεταβολή 2016/2015	% Μεταβολή 2016/2014
Κως	19.222	18.227	42.040	+5%	-54%
Λήμνος	4.072	15.787	7.657	-74%	-47%
Μυτιλήνη	13.923	24.894	34.150	-44%	-59%
Σάμος	43.659	10.893	24.865	+301%	+76%
Χίος	21.933	25.229	16.963	-13%	+29%
Σύνολο	102.809	95.030	125.675	+8%	-24%
Σύνολο χώρας	5.197.118	4.957.743	4.932.373	+5%	+5%

Πηγή: Ένωση Λιμένων Ελλάδος <<https://www.elime.gr/index.php/delta-typou>>.

γονός αυτό ενδέχεται να εξηγήσει την αύξηση του ποσοστού των πολιτών των νησιών που έχουν αρνητική στάση απέναντι στους μετανάστες.

5. Η χρηματοδότηση της Ελλάδας από την ΕΕ, οι δομές κλειστής φιλοξενίας και οι δυνατότητες μετεγκατάστασης και επανένωσης οικογενειών για τους πρόσφυγες

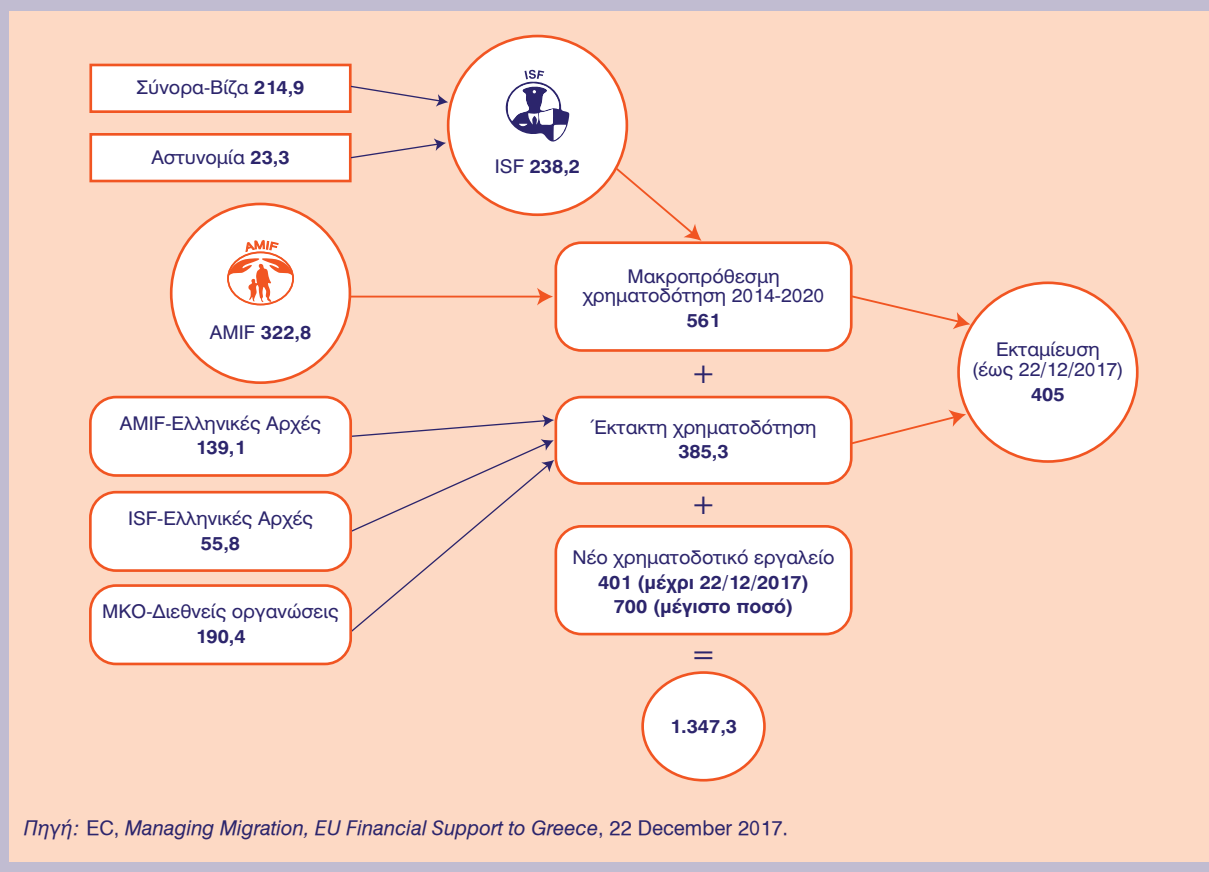
5.1. Χρηματοδότηση της Ελλάδας από την ΕΕ

Η Ελλάδα, όπως ήδη αναφέρθηκε, αποτελεί βασική πύλη εισόδου και προσωρινής παραμονής προσφύγων και μεταναστών. Ως εκ τούτου, και σε συνδυασμό με την οικονομική κατάσταση της χώρας, κατέστη αναγκαία η στήριξη της χώρας από την Ευρωπαϊκή Ένωση, τόσο σε τεχνογνωσία διαχείρισης κρίσεων, όσο και σε χρηματοδότηση και προσωπικό. Αναλύοντας τη

χρηματοδότηση της ΕΕ, €561 εκατ. προέρχονται από τη μακροπρόθεσμη χρηματοδότηση του Ευρωπαϊκού Ταμείου Ασύλου, Μετανάστευσης και Ένταξης (AMIF) και του Ευρωπαϊκού Ταμείου Εσωτερικής Ασφάλειας (ISF). Τα παραπάνω χρήματα αποσκοπούν στη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των προσφύγων-μεταναστών και την ένταξή τους στην κοινωνία, στην εναρμόνιση του συστήματος παροχής ασύλου και την ενίσχυση της προστασίας των συνόρων. Επιπλέον της μακροπρόθεσμης χρηματοδότησης, από τις αρχές του 2015 εγκρίθηκε έκτακτη χρηματοδότηση €385,3 εκατ. για την υποστήριξη τόσο των ελληνικών αρχών, όσο και των διεθνών οργανισμών που συνδράμουν στην αντιμετώπιση της προσφυγικής κρίσης. Από τα ανωτέρω €946,3 εκατ. έχουν εκταμιευτεί μέχρι τις 22/12/2017 τα €405 εκατ. Τον Μάρτιο του 2016 εγκρίθηκε το νέο χρηματοδοτικό εργαλείο 2016-2018 για την Ελλάδα, με μέγιστο ποσό πίστωσης τα €700 εκατ. Μέχρι την παραπάνω ημερομηνία είχαν εγκριθεί προγράμματα

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7

Συνοπτική παρουσίαση της χρηματοδότησης της Ελλάδας από την ΕΕ (σε εκατ. ευρώ)

ύψους €401 εκατ., αθροίζοντας τη χρηματοδοτική στήριξη της ΕΕ στα €1.347,3 εκατ. (βλ. Διάγραμμα 7).

5.2. Οι δομές κλειστής φιλοξενίας (hotspots)

Με τη Συμφωνία της 18ης Μαρτίου 2016 με την Τουρκία δημιουργήθηκε ένα νέο πρόβλημα, αυτό του εγκλωβισμού μεταναστών και προσφύγων σε ελληνικά εδάφη, τόσο όσων είχαν έρθει πριν από τη συμφωνία και βρίσκονται διασκορπισμένοι σε όλη την επικράτεια, όσο και εκείνων που ήρθαν μετά τη συμφωνία και βρίσκονται σε κλειστές δομές υποδοχής των νησιών (hotspots) ή κατοικούν εκτός δομών. Από τη σύναψη της συμφωνίας μέχρι το τέλος του έτους 2016 αφίχθησαν στην Ελλάδα συνολικά 22.659 άτομα, ενώ οι εγκλωβισμένοι ήταν λίγο πριν τη συμφωνία 42.688 άτομα (10/3/2016) και στο τέλος του ίδιου έτους (31/12/2016) ανήλθαν σε 62.784 άτομα (αύξηση κατά 47%)⁴².

Τα hotspots δημιουργήθηκαν στα πέντε νησιά υποδοχής μεταναστών (Λέρος, Λέσβος, Χίος, Σάμος και Κως)

χρησιμοποιώντας είτε τις ήδη υπάρχουσες ανοικτές δομές υποδοχής, είτε δημιουργώντας νέες κλειστές εγκαταστάσεις, οι οποίες είχαν ως κύριο στόχο να αποθαρρύνουν επίδοξους μετανάστες να περάσουν τα σύνορα της ΕΕ και παράλληλα να περιορίσουν τις μεταναστευτικές ροές στις χώρες της ΕΕ. Συνοπτικά η λειτουργία των hotspot είχε ως στόχο (Alexandridis & Dalkiran, 2017: 15-16):

- την καταγραφή και ταυτοποίηση προσωπικών στοιχείων των παράνομων μεταναστών,
- την ενημέρωση των μεταναστών για να αποφεύγουν τα δίκτυα παράνομης διακίνησης,
- την καθοδήγηση των αιτούντων άσυλο ώστε να ακολουθήσουν τη νόμιμη διαδικασία,
- τον συντονισμό της επιστροφής των μεταναστών που δεν δικαιούνται άσυλο ή διεθνή προστασία πίσω στις χώρες προέλευσής τους,
- την παροχή διερμηνέων για να διευκολυνθεί η ως άνω διαδικασία.

42. IOM (2017), <http://migration.iom.int/docs/2016_Flows_to_Europe_Overview.pdf>.

Οι λειτουργίες αυτές διεκπεραιώνονται από κοινού από στελέχη τριών φορέων της ΕΕ –τη Frontex, την Interpol και το EASO (European Asylum Support Office)–, σε συνεργασία με τις ελληνικές τοπικές αρχές και εκπρόσωπο των τουρκικών αρχών. Συνοπτικά, οι δομές αυτές είναι τόσο κέντρα υποδοχής-μετεγκατάστασης όσο και επαναπροώθησης στις χώρες προέλευσης, προσφέροντας έναν ασφαλή τρόπο διαχωρισμού των προσφύγων που δικαιούνται άσυλο από τους οικονομικούς μετανάστες που δεν δικαιούνται. Θα πρέπει να επισημανθεί ότι συχνά το δικαίωμα αίτησης ασύλου καταπατάται υπό την πίεση του μεγάλου αριθμού αιτούντων και των περιορισμένων θέσεων που υπάρχουν στις κλειστές αυτές δομές (Amnesty International, 2016).

Ήδη από τη σύλληψή τους ως χώρων διαχωρισμού των οικονομικών μεταναστών από τους πρόσφυγες είναι προφανές ότι τα hotspots δημιουργούν προβλήματα στις ελληνικές αρχές που θα πρέπει να αναλάβουν τη διαδικασία επιστροφής των μη νομίμως εισελθόντων, ιδίως όταν αυτοί δεν συναινούν στον επαναπατρισμό τους. Με την περιορισμένη αλλά συνεχή είσοδο μεταναστών-προσφύγων τα κέντρα αυτά ξεπέρασαν κατά πολύ τις δυνατότητες στέγασης, με αποτέλεσμα οι συνθήκες διαβίωσης να καταστούν προβληματικές έως απάνθρωπες. Παρ' όλους τους ενδοιασμούς για τη μεταφορά προσφύγων, ιδίως ευπαθών κοινωνικών ομάδων, από τα νησιά στην ενδοχώρα, τελικά η κυβέρνηση δεν κατόρθωσε να αποφύγει τη σθεναρή πίεση των τοπικών αρχών των νησιών και επέτρεψε τη μεταφορά 5.701 ατόμων σε διάφορες δομές φιλοξενίας στην ενδοχώρα⁴³. Στα κέντρα αυτά συσσωρεύονται ολόένα και περισσότερα άτομα που δεν έχουν δικαίωμα μετεγκατάστασης αλλά δεν επιθυμούν να επιστρέψουν στη χώρα από την οποία μετακινήθηκαν, με αποτέλεσμα να καταγράφονται εντάσεις και βίαια ξεσπάσματα, και εντέλει να δημιουργείται ανθρωπιστικό και κοι-

νωνικό πρόβλημα⁴⁴ που πιέζει όλο και περισσότερο τις ελληνικές αρχές αλλά και τις τοπικές κοινωνίες. Τελικά, το πρόβλημα που εντοπίζεται είναι ότι δημιουργείται υπερβολική επιβάρυνση στα πέντε νησιά όπου λειτουργούν κέντρα υποδοχής μεταναστών, με ό,τι αυτό συνεπάγεται τόσο στην επιβάρυνση των υποδομών (παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, ύδρευση, αποχέτευση, συγκοινωνίες, σχολεία, κλπ.) όσο και σε απώλειες τουριστικού ή γεωργικού εισοδήματος.

5.3. Δυνατότητες μετακίνησης-μετεγκατάστασης

Με στόχο να εκτονωθεί η πίεση από την έκρυθμη κατάσταση που δημιουργήθηκε από την πρωτοφανή εισροή μεταναστών-προσφύγων στην Ελλάδα και την Ιταλία το 2015, μετά από πρόταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, το Συμβούλιο Δικαιοσύνης και Εσωτερικών Υποθέσεων εκτόνησε και ψήφισε ένα πρόγραμμα μετεγκατάστασης προσφύγων προς τις άλλες χώρες της ΕΕ. Τον Μάιο του 2015 υπήρξε μία πρόταση του Συμβουλίου για μετεγκατάσταση 40.000 ατόμων που αιτήθηκαν άσυλο. Τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους παρουσιάστηκε νέα πρόταση που προέβλεπε ότι το σύνολο των ατόμων που θα είχαν δικαίωμα μετεγκατάστασης θα ήταν 106.000 αιτούντες άσυλο από την Ελλάδα και Ιταλία συν 54.000 από μη καθορισμένη χώρα, κατά κύριο λόγο την Ουγγαρία, με τον συνολικό αριθμό να ανέρχεται σε 160.000 άτομα⁴⁵. Οι έχοντες δικαίωμα μετεγκατάστασης θα πρέπει να έχουν ταυτοποιηθεί και να έχουν υποβάλει αίτηση ασύλου η οποία μπορεί να αποφασιστεί τελεσίδικα στη χώρα υποδοχής.

Με την σύναψη της Συμφωνίας της 18ης Μαρτίου 2016 τίθεται σε εφαρμογή η πολιτική της μετακίνησης-μετεγκατάστασης και επαναπροώθησης μεταναστών και προσφύγων από τα ελληνικά νησιά είτε προς την Ευρώ-

43. Συγκεκριμένα, από τις 16 Οκτωβρίου μέχρι τις 10 Δεκεμβρίου 2017 μεταφέρθηκαν στην ενδοχώρα 5.701 αιτούντες άσυλο, εκ των οποίων οι 3.589 από τη Λέσβο, βλ. Γεωργιοπούλου (2017), διαθέσιμο στο: <<http://www.kathimerini.gr/938979/article/epikairotha/ellada/metafer8hkan-5701-aitoyntes-asylo-apo-ta-nhsia-se-dyo-mhnes>>.

44. Πολλές ΜΚΟ, όπως οι Γιατροί Χωρίς Σύνορα και η Διεθνής Αμνηστία, καθώς και η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, έχουν εκφράσει την αντίθεσή τους ως προς τη μορφή των hotspots και ορισμένες οργανώσεις αποχώρησαν από τις δομές φιλοξενίας υπογραμμίζοντας έμπρακτα την αντίθεσή τους, βλ. Amnesty International, 2016: 18-20.

45. Οι προτάσεις αυτές βασίστηκαν στο άρθρο 78(3) της Συνθήκης της ΕΕ (Treaty on the Functioning of the European Union) η οποία επιτρέπει στο Συμβούλιο Δικαιοσύνης και Εσωτερικών Υποθέσεων, μετά από σύμφωνη γνώμη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, να λαμβάνονται προσωρινά μέτρα που μπορούν να συνδράμουν ένα κράτος-μέλος το οποίο αντιμετωπίζει μία έκτακτη κατάσταση από μία απρόβλεπτη είσοδο ατόμων από τρίτες χώρες. *Treaty on the Functioning of the European Union*, διαθέσιμη στο: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012E/TXT>>. Οι προτάσεις ψηφίστηκαν σε δύο έκτακτες συνεδριάσεις στις 14 και 22 Σεπτεμβρίου 2015 από το Συμβούλιο Δικαιοσύνης και Εσωτερικών Υποθέσεων (Justice and Home Affairs (JHA) Council). Council Decision (EU) 2015/1523 of 14 September 2015 establishing provisional measures in the area of international protection for the benefit of Italy and of Greece και Council Decision (EU) 2015/1601 of 22 September 2015 establishing provisional measures in the area of international protection for the benefit of Italy and Greece.

πη είτε προς την Τουρκία. Τελικά οι μετεγκαταστάσεις περιορίστηκαν μόνον σε υπηκόους από τη Συρία. Οι ασυμφωνίες⁴⁶ και υπαναχωρήσεις σχετικά με τον αριθμό προσφύγων που δεσμεύτηκαν να δεχθούν τα κράτη μέλη της ΕΕ έχουν μειώσει δραστικά τον αριθμό αυτών που τελικά θα μπορέσουν να μετεγκατασταθούν, ενώ η διαδικασία μεταφοράς των προσφύγων διενεργείται με πολύ αργούς ρυθμούς (Amnesty International, 2016). Μέχρι τις 31/1/2018 είχαν μετεγκατασταθεί από την Ελλάδα 21.729 άτομα από συνολικά 63.302 άτομα, δηλαδή περίπου το 1/3 των αιτούντων (34,3%)⁴⁷. Επίσης προβληματική αναδεικνύεται η επαναπροώθηση μεταναστών χωρίς δικαίωμα ασύλου στην Τουρκία.

Ενδεικτικά αναφέρεται ότι για τον Μάρτιο του 2017 τα άτομα που επέστρεψαν με το εθελούσιο πρόγραμμα επιστροφής της Διεθνούς Οργάνωσης για τη Μετανάστευση (Assisted Voluntary Return and Reintegration (AVRR)) ανήλθαν σε 740 και προέρχονται κυρίως από το Πακιστάν, το Ιράκ και την Αλγερία, ενώ εκείνοι που επιστράφηκαν ύστερα από νόμιμες τελεσίδικες διαδικασίες ανήλθαν σε περίπου 600 άτομα και προέρχονταν κυρίως από την Αλβανία (400 άτομα) και το Πακιστάν (περίπου 30 άτομα)⁴⁸. Από τα στοιχεία αυτά διακρίνεται μία σταδιακή αλλαγή στην πληθυσμιακή σύνθεση των μεταναστών-προσφύγων που έχουν εγκλωβιστεί στην Ελλάδα. Ο εν λόγω πληθυσμός αλλάζει και μετατρέπεται από άτομα που έχουν δικαίωμα να αιτηθούν άσυλο σε καθαρούς οικονομικούς μετανάστες για τους οποίους δεν υπάρχει κάποια μέριμνα από πλευράς ΕΕ να μετακινηθούν σε άλλη χώρα⁴⁹.

Συνεπώς, η επιλεχθείσα διαδικασία μετεγκατάστασης, εκτός από χρονοβόρα, αποδεικνύεται και ατελέσφορη

για τις χώρες εισόδου μεταναστών-προσφύγων αφού δεν επιλύει σε ικανοποιητικό βαθμό τη συσσώρευσή τους και ο αριθμός τους συνεχώς αυξάνεται. Τούτο προέρχεται από την απροθυμία των περισσοτέρων χωρών της ΕΕ να δεχθούν πρόσφυγες και να αιτιολογήσουν τη συμβολή τους στην οικονομική ανάπτυξη της κάθε χώρας στον γηγενή πληθυσμό. Εν τέλει, με την πολιτική αυτή τέθηκε σε αμφισβήτηση η αλληλεγγύη των κρατών-μελών μεταξύ τους και η διάθεση να συνδράμουν εταίρους τους που βρίσκονται σε αιψίνδιο κίνδυνο, αλληλεγγύη η οποία εδράζεται στις καταστατικές συνθήκες που διέπουν την ΕΕ. Όπως αναφέρει στην έκθεσή της η Διεθνής Αμνηστία «...Μολονότι έχουν ληφθεί πολλά μέτρα για να κλείσουν τα σύνορα προς και από την Ελλάδα, στην πραγματικότητα δεν πάρθηκαν και πολλά μέτρα όσον αφορά την αλληλεγγύη για να βελτιωθούν οι συνθήκες [διαβίωσης των προσφύγων] στην Ελλάδα και να επιμεριστεί η ευθύνη για τους πρόσφυγες και τους αιτούντες άσυλο που καταφθάνουν στη χώρα.» (Amnesty International 2016: 12).

5.4. Οικογενειακή επανένωση

Κατά το ταξίδι από τη χώρα προέλευσης ή πρώτης προσφυγικής εγκατάστασης στην Ευρώπη, το οποίο διαρκεί εφόσον ακολουθηθεί η Ανατολική Μεσογειακή οδός από δύο εβδομάδες έως τρεις μήνες για σχεδόν τους μισούς μετακινηθέντες⁵⁰, πολλές φορές οι οικογένειες χωρίζονται μεταξύ τους και φθάνουν σε διαφορετικούς τελικούς προορισμούς. Γι' αυτό εφαρμόζεται η διαδικασία επανένωσης των οικογενειών, με σκοπό να μπορέσουν οι πρόσφυγες να ξεκι-

46. Προάγγελος των διαφωνιών ως προς τη δέσμευση κάθε χώρας να δεχθεί πρόσφυγες ήταν το κλείσιμο των συνόρων ορισμένων χωρών της ζώνης Schengen για να ελέγξουν την είσοδο μεταναστών. Χώρες όπως η Αυστρία, Γερμανία, Δανία, Νορβηγία, Σουηδία εισήγαγαν συνοριακούς ελέγχους καταργώντας τη Συνθήκη Schengen για την ελεύθερη διακίνηση πολιτών αλλά όχι για τη διακίνηση αγαθών, για να αποτρέψουν την παράνομη είσοδο μεταναστών. Ελέγχους στα σύνορά τους διενεργούν επίσης η Γαλλία, αλλά για λόγους ασφαλείας μετά από αλληπάλληλες τρομοκρατικές ενέργειες, καθώς και η Μάλτα.

47. Η διαδικασία μετεγκατάστασης προβλεπόταν να διαρκέσει μέχρι τον Σεπτέμβριο του 2017. Βλ. Παράρτημα, Πίνακα Β για τις χώρες που έχουν δεσμευτεί να δεχθούν πρόσφυγες.

48. Από τα αποτελέσματα εμπειρικής έρευνας που διεξήγαγε ο Διεθνής Οργανισμός για τη Μετανάστευση από τον Ιανουάριο έως και τον Νοέμβριο του 2016 σε χώρες πρώτης υποδοχής (Ελλάδα και Ιταλία) αλλά και σε χώρες διέλευσης (Βουλγαρία, Ουγγαρία, Σερβία, Κροατία, πΓΔΜ, και Σλοβενία) σε δείγμα 13.159 μεταναστών διαφαίνεται ότι οι Πακιστανοί μετανάστες αναφέρουν ως κύριο λόγο μετανάστευσης την οικονομική κατάσταση στη χώρα τους, δηλαδή, πρόκειται στην πλειονότητά τους για οικονομικούς μετανάστες και όχι για πρόσφυγες, (IOM (2016), *Analysis: flow monitoring surveys*, Reporting period January 2016 - November 2016: 6).

49. <<http://fra.europa.eu/en/theme/asylum-migration-borders/overviews/april-2017>>.

50. Σύμφωνα με την παραπάνω εμπειρική έρευνα του IOM, η Ανατολική Μεσογειακή οδός χρησιμοποιείται συνήθως από μετανάστες και πρόσφυγες που ταξιδεύουν σε ομάδες (84% των ερωτώμενων), ενώ 65% ταξιδεύουν με την οικογένειά τους. Μόνον το 21% των μεταναστών ταξιδεύει ατομικά. Για τους μισούς περίπου μετανάστες (47%) το ταξίδι διαρκεί από δύο εβδομάδες έως τρεις μήνες από το χρονικό διάστημα που θα εγκαταλείψουν την πατρίδα τους και μέχρι την έρευνα. Το υπόλοιπο μισό δήλωσε ότι χρειάστηκε περισσότερο από τρεις μήνες από τότε που έφυγε από την πατρίδα του (21% ανέφερε ότι το χρονικό διάστημα ήταν από τρεις έως έξι μήνες, ενώ το 25% δήλωσε ότι βρισκόταν καθ' οδόν περισσότερο από έξι μήνες). Τέλος, το 6% δήλωσε ότι το ταξίδι του διήρκεσε λιγότερο από δύο εβδομάδες (IOM (2016b), *Analysis: flow monitoring surveys*, Reporting period January 2016 - November 2016: 3).

νήσουν μια πιο ομαλή ζωή στις χώρες υποδοχής και να υπάρξει ταχύτερη ένταξη στις εκεί κοινωνίες. Οι προϋποθέσεις για επανένωση αφορούν παιδιά και συζύγους που προϋπήρχαν ως οικογένεια πριν από την εγκατάλειψη της πατρίδας τους. Τα παιδιά πρέπει να είναι ηλικίας κάτω των 18 ετών όταν κάνουν αίτηση επανένωσης και οι σύζυγοι πρέπει να έχουν ήδη ένα χρόνο γάμου⁵¹.

Το 2016 εισήλθαν στην Ελλάδα 63.920 ανήλικα παιδιά (το 37% του συνόλου των μεταναστών-προσφύγων) και από αυτά περίπου το 8% αποτελούν ασυνόδευτα ανήλικα παιδιά. Περίπου 21.000 ασυνόδευτα παιδιά στεγάστηκαν είτε σε ειδικά διαμορφωμένα κέντρα προσωρινής φιλοξενίας, είτε σε ανάδοχες οικογένειες, ή στις δομές υποδοχής μεταναστών⁵². Σύμφωνα με στοιχεία (3 Απριλίου 2017) του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικής Αλληλεγγύης (ΕΚΚΑ) στην εποπτεία του παραπέμφθηκαν συνολικά 6.189 ασυνόδευτα ανήλικα. Τον Απρίλιο του 2017 από περίπου 2.000 συνολικά καταγεγραμμένα ασυνόδευτα ανήλικα παιδιά, τα 1.382 (69%) βρίσκονταν σε δομές προστατευτικής φιλοξενίας, ενώ 952 είναι σε λίστα αναμονής για τοποθέτηση σε δομές φιλοξενίας. Είναι προφανές ότι οι υποδομές για να καλύψουν τις ανάγκες των ασυνόδευτων παιδιών στην Ελλάδα δεν επαρκούν, παρόλο που συνολικά λειτουργούν 54 δομές φιλοξενίας μακράς ή βραχείας διαμονής σε όλη την επικράτεια⁵³.

Από το σύνολο των ασυνόδευτων ανηλίκων το 39% ήταν ηλικίας από 0 έως 4 ετών, το 52% από 5 έως 14 ετών και το 18% από 15 έως 17 ετών. Από τα ασυνόδευτα παιδιά στην Ελλάδα το 84% ήταν αγόρια ηλικίας 15 έως 17 ετών⁵⁴. Πολλά ασυνόδευτα παιδιά είτε έχασαν τους γονείς ή συγγενείς τους κατά τη διάρκεια του ταξιδιού, είτε αποτολμούν το ταξίδι μαζί με ομάδες γνωστών με σκοπό, όταν φτάσουν στον τελικό προορισμό τους, να καλέσουν την οικογένειά τους μέσω της διαδικασίας της οικογενειακής επανένωσης. Η πρακτική αυτή εξηγεί το ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό των αγοριών 15-17 ετών που ταξιδεύουν ασυνόδευτα. Από αυτά το 42% προερχόταν από το Πακιστάν, μία χώρα που ο πληθυσμός της μεταναστεύει κυρίως για οικονομικούς λόγους, ενώ το 19% από το Αφγανιστάν⁵⁵.

Από τα στοιχεία του Ιουνίου 2017, 2.616 άτομα⁵⁶ που βρίσκονται στην Ελλάδα εμπίπτουν στην κατηγορία της οικογενειακής επανένωσης και αναμένεται να διεκπεραιωθούν οι σχετικές διαδικασίες. Ο αριθμός των δικαιούχων επανένωσης δεν είναι αμελητέος, ωστόσο το ζήτημα δύσκολα μπορεί να επιλυθεί ικανοποιητικά, δεδομένου ότι τόσο οι χώρες υποδοχής δεν είναι πάντα διατεθειμένες να τους δεχθούν, όσο και οι συνθήκες επανένωσης δεν είναι εύκολες (π.χ., διασπορά των οικογενειακών μελών σε πολλές χώρες της ΕΕ).

6. Συμπεράσματα

Οι μαζικές ροές προσφύγων και μεταναστών προς στην Ευρώπη το 2015 έχουν δημιουργήσει πρωτοφανείς προκλήσεις στις χώρες υποδοχής και διέλευσής τους, όπως και στην ΕΕ γενικότερα. Ποικίλα είναι τα ευρήματα μελετών της ελληνικής και διεθνούς βιβλιογραφίας για το πώς οι μετανάστες - πρόσφυγες επηρεάζουν μια οικονομία ως προς τα δημοσιονομικά μεγέθη, την αγορά εργασίας, την οικονομική ανάπτυξη και το παραγόμενο προϊόν. Λόγω της γεωγραφικής της θέσης στα εξωτερικά σύνορα της ΕΕ και απέναντι από την Τουρκία, η Ελλάδα έχει επωμιστεί, όσο καμιά άλλη χώρα της ΕΕ, το βάρος της κρίσης αυτής. Στην προσπάθειά της να αντιμετωπίσει την ανθρωπιστική αυτή κρίση και να μεριμνήσει για τις ανάγκες των προσφύγων και μεταναστών που φτάνουν στο έδαφός της, έχει δαπανήσει και θα χρειαστεί να αφιερώσει ακόμα σημαντικούς πόρους, τη στιγμή ακριβώς που τα μέσα της είναι ιδιαίτερα περιορισμένα λόγω της οικονομικής κρίσης που διανύει και του προγράμματος δημοσιονομικής προσαρμογής που εφαρμόζει.

Ο απροσδόκητα μεγάλος αριθμός μεταναστών και προσφύγων, που εισήλθε στην Ελλάδα αρχικά με σκοπό τη διέλευση προς χώρες της Βόρειας Ευρώπης και κατόπιν ως χρονικά αόριστη παραμονή μέχρι να εμφανιστούν πιο πρόσφορες ευκαιρίες μετακίνησης, άλλαξε τα δεδομένα αναφορικά τόσο με την πολιτική αντιμετώπισης του φαινομένου όσο και με τις πρακτικές οικονομικής και κοινωνικής μέριμνας των νέων πληθυσμών.

51. <<https://www.freemovement.org.uk/refugee-family-reunion-a-users-guide/>>.

52. <<http://fra.europa.eu/en/theme/asylum-migration-borders/overviews/april-2017>>.

53. <<https://data2.unhcr.org/fr/documents/download/55998>>.

54. <<http://fra.europa.eu/en/theme/asylum-migration-borders/overviews/april-2017>>.

55. <<https://data2.unhcr.org/en/documents/download/55971>>.

56. Δελτίο Τύπου Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 6/6/2017, *Migration management Greece: key figures*.

Από μία πολιτική για τη μετανάστευση που έθετε μεγαλύτερα ή μικρότερα εμπόδια στην ενσωμάτωση των μεταναστών η χώρα πέρασε στην πολιτική της ανοχής και εν μέρει παροχής δικαιωμάτων, χωρίς όμως να προσφέρει εύκολη και ουσιαστική δυνατότητα νομιμοποίησης και ενσωμάτωσης των αλλοδαπών κατοίκων (Triantafyllidou A. & Mantanika R., 2016). Η προσπάθεια αυτή προσκρούει στη διαχρονικά αμυντική στάση των Ελλήνων απέναντι στον διαρκώς αυξανόμενο αριθμό μεταναστών-προσφύγων. Οι ξενοφοβικές τάσεις υπερτερούν με αφορμή τη συνεχιζόμενη οικονομική και πολιτική κρίση που δημιουργεί ποικίλες φοβίες και ανασφάλειες για πολλά κοινωνικά στρώματα τόσο σε προσωπικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο, ωστόσο σποραδικά εντοπίζονται και τάσεις συμπάθειας και αλληλεγγύης για τα δεινά που αντιμετωπίζουν οι πληθυσμοί αυτοί.

Οι στάσεις αυτές ενισχύθηκαν με τη συμφωνία με την Τουρκία (18/3/2016) και το οριστικό κλείσιμο των συνόρων στην πΓΔΜ λίγες ημέρες νωρίτερα, με αποτέλεσμα να εγκλωβιστούν πάνω από 60 χιλιάδες μετανάστες και πρόσφυγες στο ελληνικό έδαφος. Ο αριθμός τους σταδιακά αυξάνεται, ενώ είτε η μετεγκατάστασή τους σε άλλες χώρες της ΕΕ καθυστερεί ανεπίτρεπτα είτε μειώνονται οι θέσεις μετεγκατάστασης λόγω της απροθυμίας των χωρών και της αρνητικής στάσης των πολιτών τους να υποδεχθούν τους πρόσφυγες που αρχικά δήλωσαν ότι προτίθενται να ενσωματώσουν. Αυτό πρακτικά σημαίνει για την Ελλάδα ότι όσοι μετανάστες-πρόσφυγες είχαν εισέλθει στη χώρα πριν από τη συμφωνία βρίσκονται διασπαρμένοι σε διάφορες μορφές φιλοξενίας ή σε διαμερίσματα σε όλη την επικράτεια, ενώ εκείνοι που ήλθαν μετά τη συμφωνία στεγάζονται σε κλειστές δομές φιλοξενίας. Οι διαδικασίες απόδοσης ασύλου έχουν επιταχυνθεί σημαντικά, ωστόσο η διεκπεραίωσή τους δεν είναι ικανοποιητική, επειδή προσκρούει σε διαδικαστικά εμπόδια ή νομικές ασάφειες και η στελέχωση της Υπηρεσίας Ασύλου με αρμόδια άτομα εξακολουθεί να είναι ελλιπής.

Είναι γεγονός ότι η συμφωνία του Μαρτίου 2016 επέφερε ανακούφιση στην Ελλάδα σχετικά με τις αφίξεις μεταναστών-προσφύγων, αλλά είναι επίσης προφανές ότι οι ροές τους δεν ανακόπηκαν ποτέ ολοσχερώς. Μικρότεροι αριθμοί ατόμων εξακολουθούν να καταφθάνουν και να παραμένουν υποχρεωτικά σε κλειστές δομές φιλοξενίας στα νησιά μέχρι να καταγραφούν και να κατατεθεί η αίτηση ασύλου για τους πρόσφυγες. Οι οικονομικοί μετανάστες επι-

στρέφονται πίσω στις χώρες προέλευσης ή στην Τουρκία, ωστόσο οι ρυθμοί επαναπροώθησής τους είναι εξαιρετικά αργοί και συχνά ατελέσφοροι, αφού πολλοί από αυτούς προτιμούν να παραμείνουν στη χώρα σε καθεστώς παρανομίας. Σταδιακά εντοπίζεται μια ποιοτική διαφοροποίηση στη σύνθεση των μεταναστών που παραμένουν στη χώρα. Αυξάνονται οι οικονομικοί μετανάστες που δεν έχουν πιθανότητα να μετεγκατασταθούν νόμιμα σε άλλη χώρα της ΕΕ, αλλά δεν επιθυμούν να επαναπατριστούν. Αυτό αναπόφευκτα δημιουργεί εντάσεις στις τοπικές κοινωνίες, οι οποίες μετρούν ήδη σημαντικές απώλειες σε εισόδημα (κυρίως από τον τουρισμό) και από άλλες δραστηριότητες. Εάν οι τάσεις εισροής μεταναστών-προσφύγων συνεχιστούν με τους έστω πιο περιορισμένους ρυθμούς αφίξεων, υπάρχει ορατός κίνδυνος να εμφανιστεί έντονη ανθρωπιστική κρίση όχι μόνον μεταξύ των μεταναστών στα νησιά εκείνα που έχουν επωμιστεί την αναγκαστική φιλοξενία τους, δεδομένου ότι οι δομές φιλοξενίας είναι υπερπλήρεις και οι συνθήκες διαβίωσης σε αυτές απελπιστικές, αλλά και σε εκείνους που διαμένουν στην ενδοχώρα. Οι οικονομικές ενισχύσεις από την ΕΕ δεν φαίνεται να μπορούν να υπερκαλύψουν τις απώλειες εισοδημάτων για τον γηγενή πληθυσμό, αλλά ούτε να επουλώσουν τις φοβίες για οικονομική επιδείνωση της κατάστασης και πολιτιστική υποβάθμιση των περιοχών αυτών όπου σε ορισμένες περιπτώσεις ο αριθμός των μεταναστών-προσφύγων προσεγγίζει ή υπερβαίνει κατά πολύ εκείνον του ντόπιου πληθυσμού.

Εν κατακλείδι το ζήτημα της ενσωμάτωσης των μεταναστευτικών ροών είναι ένα πολιτικό ζήτημα που απασχολεί τις περισσότερες χώρες της ΕΕ, χωρίς να έχει βρεθεί κάποια λυσιτελής αντιμετώπισή του. Οι περισσότερες χώρες υπαναχωρούν από τις αρχικές δεσμεύσεις τους υπό την πίεση των ξενοφοβικών τάσεων που επικρατούν σε πολλές από αυτές. Αυτό που επίσης υποχωρεί είναι η αλληλεγγύη των κρατών-μελών της ΕΕ τόσο απέναντι στο ανθρωπιστικό ζήτημα της μετανάστευσης όσο και στις χώρες που κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν τις εισροές λόγω γεωγραφικής θέσης. Αυτό που παραμένει αναλλοίωτο είναι το κυρίαρχο πρόβλημα της διαχείρισης των μεταναστευτικών ροών και η χάραξη μίας πολιτικής ενσωμάτωσης που θα αναζωογονήσει την εθνική οικονομία και θα ανακουφίσει αφενός τους μετακινούμενους πληθυσμούς και αφετέρου τις τοπικές κοινωνίες υποδοχής.

ΠΙΝΑΚΑΣ Α Πρόσφυγες και μετανάστες που διαμένουν στην Ελλάδα ανά δομή και χώρο φιλοξενίας (στοιχεία στις 1/8/2017)

Δομές και χώροι φιλοξενίας	Φιλοξενούμενοι		Χωρητικότητα
	Δομές	Χώροι*	
Ανατολικό Αιγαίο			
Λέσβος	4.843	0	3.500
Χίος	2130	1.369	1.100
Σάμος	2.562	0	850
Λέρος	685	125	1.000
Κως	1.830	1.072	1.000
Λοιπά νησιά		642	
Σύνολο νησιών	11.146	3.208	8.685
Βόρεια Ελλάδα			
Πολύκαστρο (Νέα Καβάλα)	418		4.200
Σέρρες (Πρώην Κ.Ε.Γ.Ε)	343		600
Πιερία (Κτήμα Ηρακλής)	14		200
Βέροια (Στρατόπεδο Αρματωλού Κόκκινου)	204		400
Αλεξάνδρεια Ημαθίας (Στρατόπεδο Γ. Πελάγου)	274		1.200
Διαβατά (Στρατόπεδο Αναγνωστόπουλου)	372		2.500
Δερβένι – ALEXIL (Θεσσαλονίκη)	188		850
Κορδελιό – SOFTEX (Θεσσαλονίκη)	296		1.900
SINATEX – Καβαλάρη (Θεσσαλονίκη)	114		500
Δερβένι – ΔΙΟΝ ΑΒΕΤΕ	0		400
Δράμα (ΒΙΠΕ)	148		550
Καβάλα (Περιγιάλι)	345		270
Κόνιτσα (Δήμος)	83		200
Δολιανά Ιωαννίνων	66		400
Πρέβεζα-Φιλιπιάδα (Στρατόπεδο Πετροπουλάκη)	165		700
Λαγκαδάκια	157		
Σύνολο Βόρειας Ελλάδας	3.187		14.870
Κεντρική Ελλάδα			
Λάρισα Κουτσόχερο (Στρατόπεδο Ευθυμιόπουλου)	1.096		1.500
Βόλος (Νομός Μαγνησίας)	109		200
Τρίκαλα-Ατλάντικ	166		360
Οινόφυτα Βοιωτίας	600		600
Εύβοια-Ριτσώνα (Στρατόπεδο Π.Α)	712		1.000
Θήβα-Πρώην κλωστοϋφαντουργία Σαγίρογλου	356		750
Φθιώτιδα-Θερμοπύλες	360		500
Σύνολο Κεντρικής Ελλάδας	3.029		4.910

ΠΙΝΑΚΑΣ Α (συνέχεια)

Δομές και χώροι φιλοξενίας	Φιλοξενούμενοι		Χωρητικότητα
	Δομές	Χώροι*	
Νότια Ελλάδα			
Ανδραβίδα (Δήμος)		146	300
Σύνολο Νότιας Ελλάδας		146	300
Αττική			
Ελαιώνας	2.038		2.500
Σχιστό	715		2.000
Προβλήτα Σκαραμαγκά	3.101		3.200
Ελευσίνα (Σχολή Εμπορικού Ναυτικού)	261		346
Μαλακάσα	700		1.500
Ραφήνα	91		120
Λαύριο (Δομή φιλοξενίας αιτούντων άσυλο)	373		600
Λαύριο (Κατασκήνωση Αγροτικής Ανάπτυξης)	270		400
Σύνολο Αττικής	7.549		10.666
Θέσεις φιλοξενίας UNHCR & λοιπών Μ.Κ.Ο			
Διαμερίσματα	9.039		
Ξενοδοχεία	2.125		
Ανάδοχες οικογένειες	21		
Ξενώνες για ασυνόδευτα παιδιά	415		
«ΑΓ. ΕΛΕΝΗ» Ιωαννίνων	234		508
ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ	8.672		2.800**
Σύνολο δομών UNHCR ενδοχώρας & λοιπών Μ.Κ.Ο	20.506		17.192
Σύνολο UNHCR νησιών	904		1.235
Μη οργανωμένες δομές			
Γήπεδο Hockey	0		1.400
Χώρος Αφίξεων	0		1.400
Γήπεδο Baseball	0		1.300
Σύνολο μη οργανωμένων δομών	0		
Λοιπές κρατικές δομές			
Κέντρα υποδοχής και ταυτοποίησης ενδοχώρας	235		240
Προαναχωρησιακά κέντρα ενδοχώρας	3.676		2.661
Εκτός δομών φιλοξενίας (ΕΚΤ.)	8.250		
Γενικό σύνολο	62.206		
Ονομαστική χωρητικότητα δομών σε λειτουργία			64.067

Πηγή: Υπουργείο Ψηφιακής Πολιτικής, Τηλεπικοινωνιών και Ενημέρωσης, στοιχεία στις 1/8/2017.

Σημειώσεις:

* Η χωρητικότητα των χωρών φιλοξενίας αναφέρεται στις δομές νήσων UNHCR & λοιπών κρατικών δομών.

** Εκκρεμεί επίσημη ενημέρωση για τη χωρητικότητα της Κοινωνίας των Πολιτών.

ΠΙΝΑΚΑΣ Β Ανταπόκριση κρατών μελών στον επείγοντα μηχανισμό μετεγκατάστασης (στοιχεία στις 31/1/2018)*

Κράτος-Μέλος	Θέσεις που έχουν δεσμευτεί επίσημα ¹	Αριθμός προσφύγων που μετεγκαταστάθηκαν από Ιταλία	Μετεγκατάσταση		Υπόλοιπο θέσεων από τη δέσμευση
			Αριθμός προσφύγων που μετεγκαταστάθηκαν από Ελλάδα	Δέσμευση που προβλέπεται νομικά ²	
Αυστρία	x	29	x	1.953	1.924
Βέλγιο	1.480	444	700	3.812	2.668
Βουλγαρία	970	10	50	1.302	1.242
Κροατία	246	22	60	968	886
Κύπρος	205	47	96	320	177
Τσεχία	50	x	12	2.691	2.679
Δανία	x	x	x	N/A	N/A
Εσθονία	390	6	141	329	182
Φινλανδία	2.128	779	1.202	2.078	97
Γαλλία	6.540	486	4.394	19.714	14.834
Γερμανία	12.250	4.902	5.371	27.536	17.263
Ελλάδα	x	x	x	N/A	N/A
Ουγγαρία	x	x	x	1.294	1.294
Ιρλανδία	1.152	x	773	600	0
Ιταλία	x	x	x	N/A	N/A
Λεττονία	563	27	294	481	160
Λιθουανία	970	29	355	671	287
Λουξεμβούργο	470	249	300	557	8
Μάλτα	164	67	101	131	0

Ολλανδία	2.575	940	1.754	5.947	3.253
Πολωνία	100	x	x	6.182	6.182
Πορτογαλία	2.618	326	1.192	2.951	1.433
Ρουμανία	2.102	45	683	4.180	3.452
Σλοβακία	60	x	16	902	886
Σλοβενία	434	72	172	567	323
Ισπανία	2.000	205	1.124	9.323	7.994
Σουηδία	3.777	1.390	1.656	3.766	720
Ηνωμένο Βασίλειο	N/A	x	x	N/A	N/A
Νορβηγία	1.500	816	693	N/A	0 ³
Ελβετία	1.530	901	580	N/A	49 ³
Λιχτενστάιν	10	x	10	N/A	0 ³
Ισλανδία	x	x	x	N/A	N/A
Σύνολο	44.284 από τις 160.000 25 Χώρες	11.792 (από τους 34.953)⁴	21.729 (από τους 63.302)⁵	98.255	64.734 (των αρχικών 98.255)⁶

Πηγές: <https://web.archive.org/web/2018021090007/https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/press-material/docs/state_of_play_-_relocation_en.pdf> και <<https://www.nds-fluerat.org/wp-content/uploads/2017/08/Member-States-Support-to-Emergency-Relocation-Mechanism-Stand-16.8.2017.pdf>>.

Σημειώσεις:

* Χρησιμοποιούνται στοιχεία που δημοσιεύθηκαν στις 16 Αυγούστου 2017 και 31 Ιανουαρίου 2018.

1. Αντικατοπτρίζει τις σταθερές δεσμεύσεις που ανέλαβε κάθε χώρα σύμφωνα με τη διαδικασία που προβλέπεται στο άρθρο 5, παράγραφος 2, των αποφάσεων του Συμβουλίου.
2. Η δέσμευση προβλέπεται νομικά στις αποφάσεις του Συμβουλίου, η οποία δεν περιλαμβάνει τα 7.745 άτομα που πρόκειται να κατανεμηθούν στο πλαίσιο της πρώτης απόφασης του Συμβουλίου και τις 54.000 θέσεις που διατέθηκαν για τη νόμιμη είσοδο των Σύριων από την Τουρκία στην ΕΕ.
3. Η Νορβηγία, το Λιχτενστάιν και η Ελβετία έχουν καταρτίσει διμερείς ρυθμίσεις σύμφωνα με το άρθρο 11 των αποφάσεων του Συμβουλίου και έχουν προσχωρήσει στο καθεστώς μετεγκατάστασης. Στο πλαίσιο αυτών των δεσμεύσεων η Νορβηγία έχει δεσμευτεί επίσημα για 1.500 θέσεις, η Ελβετία 1.530 και το Λιχτενστάιν 10.
4. Από τους 39.600 πρόσφυγες που προβλεπόταν αρχικά να μετεγκατασταθούν από την Ιταλία, 34.953 δεσμεύσεις προβλέπονται νομικά στις αποφάσεις του Συμβουλίου.
5. Από τις 66.400 που προβλεπόταν αρχικά να μετεγκατασταθούν από την Ελλάδα, 63.302 δεσμεύσεις προβλέπονται νομικά στις αποφάσεις του Συμβουλίου.
6. Από τις 160.000 θέσεις, 7.745 δεν έχουν ακόμη κατανεμηθεί από την Απόφαση των 40.000 θέσεων, ενώ 54.000 μη διατεθείσες από την Απόφαση των 120.000 θέσεων αποφάσισαν να διατεθούν για νόμιμη είσοδο Σύρων από την Τουρκία στην ΕΕ.

Βιβλιογραφία

Ελληνική

Βαρουξή Χ., Σαρρή Ν. (2012), Μετανάστευση και ένταξη: προκλήσεις και διακρίσεις, στο: *Ένταξη των μεταναστών: αντιλήψεις, πολιτικές, πρακτικές*, επιμ.: Α. Αφουξενίδης, Ν. Σαρρή, Ο. Τσακηρίδη, Αθήνα, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, σελ. 17-37.

Γεωργιοπούλου Τ. (2017), Μεταφέρθηκαν 5.701 αιτούντες άσυλο από τα νησιά σε δύο μήνες, *Καθημερινή*, 3.12.2017. Διαθέσιμο στο: <<http://www.kathimerini.gr/938979/article/epikairothta/ellada/metaferthkan-5701-aitoyntes-asylo-apo-ta-nhsia-se-dyo-mhnes>>.

Διανέοσις, *Το προσφυγικό πρόβλημα και οι Έλληνες*. Διαθέσιμο στο: <http://www.dianeosis.org/wp-content/uploads/2016/02/immigration_04.pdf>.

Δελτίο Τύπου, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 6/6/2017, *Migration management Greece: key figures*.

Δήλωση ΕΕ-Τουρκίας, 18 Μαρτίου 2016. Διαθέσιμο στο: <<http://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2016/03/18-eu-turkey-statement/>>.

ΕΚΚΑ (Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης) (2017), Επικαιροποιημένη κατάσταση ασυνόδευτων ανηλίκων (ΑΑ) στην Ελλάδα, Μάρτιος 2017. Διαθέσιμο στο: <<https://data2.unhcr.org/fr/documents/download/55998>>.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΣΤΥΝΟΜΙΑ, *Στατιστικά στοιχεία παράνομης μετανάστευσης 2017*. Διαθέσιμο στο: <[ΕΛΣΤΑΤ, *Εργατικό δυναμικό και ανεργία στην Ελλάδα*. Διαθέσιμο στο: <<https://www.statistics.gr/statistics/-/publication/SJO01/->>, <<https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SJO02/->>.](http://www.astynomia.gr/index.php?option=ozo_content&lang=%27..%27&perform=view&id=70776&Itemid=1240&lang=>>.</p></div><div data-bbox=)

INSETE Intelligence (2016), *Αποτελέσματα έρευνας προσφυγικό-μεταναστευτικό*, Απρίλιος 2016.

Καβουνίδη Τ. (2017), Η νέα φάση της προσφυγικής κρίσης και οι σχετικές απόψεις της ελληνικής κοινωνίας, στο: *Οικονομικές εξελίξεις*, τχ. 33, Ιούλιος 2017, σελ. 42-45.

Κόντης Α., Ελληνική μεταναστευτική πολιτική, στο: Ν. Δεμερτζής, Η. Κικίλιας, Δ. Μπαλούρδος, Ν. Σπυροπούλου, Μ. Χρυσάκης, επιμ., *Το κοινωνικό πορτραίτο της Ελλάδας 2016-2017*, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα, υπό έκδοση, σελ. 18-37.

Λαζαρέτου Σ. (2016), Φυγή ανθρώπινου κεφαλαίου: η σύγχρονη τάση μετανάστευσης των Ελλήνων στα χρόνια της κρίσης, *Οικονομικό Δελτίο*, Τράπεζα της Ελλάδος, τχ. 43, σελ. 33-57.

Λιανός Θ., Καβουνίδη Τ. (2012), *Μεταναστευτικά ρεύματα στην Ελλάδα κατά τον 20ό αιώνα*, Μελέτες 72, Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ), Αθήνα.

Μουρίκη Α., Το φαινόμενο της επιστημονικής νέο-μετανάστευσης: η μεγάλη έξοδος; στο: Ν. Δεμερτζής, Η. Κικίλιας, Δ. Μπαλούρδος, Ν. Σπυροπούλου, Μ. Χρυσάκης, επιμ., *Το κοινωνικό πορτραίτο της Ελλάδας 2016-2017*, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα, υπό έκδοση, σελ. 64-84.

Παπαδόπουλος Α., Η 'μεταναστευτική κρίση' στην Ελλάδα της οικονομικής ύφεσης: Αναζητώντας ένα νέο πλαίσιο για την προσέγγιση του φαινομένου, στο: Ν. Δεμερτζής, Η. Κικίλιας, Δ. Μπαλούρδος, Ν. Σπυροπούλου, Μ. Χρυσάκης, επιμ., *Το κοινωνικό πορτραίτο*

το της Ελλάδας 2016 -2017, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα, υπό έκδοση, σελ. 38-63.

Παπλιάκου Β., Σταθοπούλου Θ., Στρατουδάκη Χ. (επιμ.), (2011), *Θεσμοί, αξίες, συμπεριφορές: Μελέτη των ευρημάτων της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας (2008-2009)*, Αθήνα, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.

Στάσεις απέναντι στο προσφυγικό ζήτημα, Ειδικό αφιέρωμα, *Πολιτικό Βαρόμετρο της Public Issues 160*, Οκτώβριος 2016 Αθήνα. Διαθέσιμο στο: <http://www.publicissue.gr/wp-content/uploads/2016/11/var-160-oct-2016_ref.pdf>.

Τράπεζα της Ελλάδος (2016), *Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2016*, Αθήνα: ΤτΕ.

Υπηρεσία Ασύλου (2017), Στοιχεία αιτούντων άσυλο στην Ελλάδα, 2013-3^{ος} 2017, 15/4/2017.

Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων (2017), *Επιστημονική Επιτροπή για τη Στήριξη των Παιδιών των Προσφύγων. Το Έργο της Εκπαίδευσης των Προσφύγων, Α. Έκθεση Αποτίμησης του Έργου για την Ένταξη των Παιδιών των Προσφύγων στην Εκπαίδευση (Μάρτιος 2016-Απρίλιος 2017)*, Β. Προτάσεις για την Εκπαίδευση των Παιδιών των Προσφύγων κατά το σχολικό έτος 2017-2018, Αθήνα. Διαθέσιμο στο: <https://www.minedu.gov.gr/publications/docs2017/16_06_17_Epistimoniki_Epitropi_Prosfygon_YPPETH_Apotimisi_Protaseis_2016_2017_Final.pdf>.

Ξένα

Alexandridis A. & Dalkiran M. (2017), *Routes Change, Migration Persists: The Effects of EU Policy on Migratory Routes*, Al Sharq Forum, Istanbul. Διαθέσιμο στο: <<http://sharqforum.org/2017/03/28/routes-change-migration-persists-the-effects-of-eu-policy-on-migratory-routes/>>.

Amnesty International (2016), *Trapped in Greece. An avoidable refugee crisis*. Διαθέσιμο στο: <<https://www.amnesty.org/en/documents/eur25/3778/2016/en/>>.

Cavounidis J. (2016), *The Emigration of Greeks and Diaspora Engagement Policies for Economic Development*, Reports 76, Centre for Planning and Economic Research (KEPE), Athens.

Credit Suisse (2015), *Can migrants boost European growth, ease labor constraints?*

European Commission (2007), *Standard Eurobarometer 68 Autumn 2007*, Published December 2007. Διαθέσιμο στο: <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/eb/eb68/eb68_en.htm>.

European Commission (2012), *Standard Eurobarometer 78 Autumn 2012*, Published November 2012. Διαθέσιμο στο: <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/eb/eb78/eb78_en.htm>.

European Commission (2016), *An economic take on the refugee crisis, Institutional Paper 033*, July 2016, Publications office of the European Union. Διαθέσιμο στο: <https://ec.europa.eu/greece/news/20170303_istories_prosfigwn_metanastwn_ellinikasxoleia_el>.

European Commission (2017), *Managing Migration*, EU Financial Support to Greece, August 2017.

European Commission (2017), *Standard Eurobarometer 88 Autumn 2017*, Published November 2017. Διαθέσιμο στο: <<http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/STANDARD/surveyKy/2143>>.

- European Union Agency for Fundamental Rights-FRA (2017), Monthly data collection: April 2017. Διαθέσιμο στο: <<http://fra.europa.eu/en/theme/asylum-migration-borders/overviews/april-2017>>.
- Eurostat (2008), *Labour market situation of migrants*, Eurostat Labour force survey.
- Eurostat (2011), *Methodologies and Working Papers, Indicators of Immigrant Integration, A Pilot Study*, Eurostat, European Commission. Διαθέσιμο στο: <<http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3888793/5849845/KS-RA-11-009-EN.PDF/9dccc3b37-e3b6-4ce5-b910-b59348b7ee0c>>.
- Eurostat, *Asylum and Managed Migration Data*. Διαθέσιμο στο: <<http://ec.europa.eu/eurostat/web/asylum-and-managed-migration/data/main-tables>>.
- Eurostat, *Asylum Statistics*. Διαθέσιμο στο: <http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Asylum_statistics>.
- Eurostat, *First time asylum applicants in the EU-28 by citizenship*. Διαθέσιμο στο: <[ec.europa.eu/Eurostat/statistics-explained/index.php/Asylum_quarterly_report](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Asylum_quarterly_report)>.
- Eurostat, *Migration and Migrant Population Statistics*. Διαθέσιμο στο: <http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics>.
- EY (2016), *Managing the EU migration crisis: from panic to planning*.
- Foged M. and Peri G. (2016), Immigrants' Effect on Native Workers: New Analysis on Longitudinal Data, *American Economic Journal: Applied Economics*, Vol 8, No 2, April 2016.
- FRONTEX (2017), *Migratory routes map*. Διαθέσιμο στο: <<http://frontex.europa.eu/trends-and-routes/migratory-routes-map/>>.
- IMF Staff Discussion Note (2016), *The refugee surge in Europe: Economic Challenges*, January 2016, various authors.
- IMF (2016), *The Labor Market Performance of Immigrants in Germany*, Robert Beyer, January 2016.
- IOM (2015a), *Addressing Complex Migration Flows in the Mediterranean: IOM Response Plan, Spotlight on South-Eastern Europe*. Διαθέσιμο στο: <<https://www.iom.int/sites/default/files/country/docs/seeeca/SEE-Addressing-Complex-Flows-in-the-Mediterranean.pdf>>.
- IOM (2015b), *Response Plan for the Mediterranean and Beyond, Addressing complex migration flows in the countries of origin, transit and destination*, October 2015. Διαθέσιμο στο: <https://www.iom.int/sites/default/files/press_release/file/IOM-Response-Plan-for-the-Mediterranean-and-Beyond-Oct2015.pdf>.
- IOM (2016a), *Mixed Migration Flows in the Mediterranean and Beyond. Compilation of available data and information, reporting period 2015*. Διαθέσιμο στο: <https://www.iom.int/sites/default/files/situation_reports/file/Mixed-Flows-Mediterranean-and-Beyond-Compilation-Overview-2015.pdf>.
- IOM (2016b), *Analysis: flow monitoring surveys, Reporting period January 2016 - November 2016*. Διαθέσιμο στο: <http://migration.iom.int/docs/AnalysisFlow_Monitoring_Surveys_in_the_Mediterranean_and_Beyond_-_16_November_2016.pdf>.
- IOM (2017) *Mixed Migration Flows in the Mediterranean and Beyond. Compilation of available data and information*. Διαθέσιμο στο: <http://migration.iom.int/docs/2016_Flows_to_Europe_Overview.pdf>.
- IOM (2018) *Mediterranean Migrant Arrivals Reached 171,635 in 2017; Deaths Reach 3,116*. Διαθέσιμο στο: <<https://www.iom.int/news/mediterranean-migrant-arrivals-reached-171635-2017-deaths-reach-3116>>.
- Kasimati, E. (2016), Migration flows and their impact on the Greek Tourism, *A Round-Table Discussion on The Current Refugee Crisis in the Mediterranean Basin*, 21 March 2016, Athens, Greece. Διαθέσιμο στο: <<https://www.atiner.gr/press/2016-07-DT-RT-MDT.pdf>>.
- Kasimati, E. (2017), The impact of migration flows on Greek tourism, *12th Annual International Symposium on Economic Theory, Policy and Applications*, 22-25 May 2017, Athens, Greece. Διαθέσιμο στο: <<https://www.atiner.gr/2017/2017PRO-ECO.pdf>>.
- Migration Policy Center (2016), *From Refugees to Workers, Mapping Labour-Market Integration Support Measures for Asylum Seekers and Refugees in EU Member States*, various authors, 2016.
- Nasser, R. and S. Symansky (2014), *The Fiscal Impact of the Syrian Refugee Crisis on Jordan*, USAID Report.
- OECD (2015), How Will the Refugee Surge Affect the European Economy? *Migration Policy Debates* No 8, November 2015, OECD Publishing.
- OECD (2016), *Social and Welfare issues, Refugees are not a burden but an opportunity*. Διαθέσιμο στο: <www.oecd.org/social/refugees-are-not-a-burden-but-an-opportunity.htm>.
- OECD (2016), *Perspectives on Global Development 2017: International Migration in a Shifting World*, OECD Publishing, 2016, Paris. Διαθέσιμο στο: <http://dx.doi.org/10.1787/persp_glob_dev-2017-en>.
- Panagiotopoulou R. (2016), Migration Flows, Nationalism and Extreme Right: Ideological Challenge for European Solidarity, *ESA RN18 Mid-Term Conference Rethinking Power in Communicative Capitalism, Critical Perspectives on Media, Culture and Society*, ISCTE-IUL, 8-10 September 2016, Lisbon. Διαθέσιμο στο: <https://bib.irb.hr/datoteka/836321.Book_of_Abstracts_ESA_RN18_2016.pdf>.
- Panagiotopoulou R. (2017), Immigrants vs natives: Threats and fears for European solidarity, *Media and Fear International Symposium*, 16 March 2017, Lund Sweden. Διαθέσιμο στο: <http://linklab.unilink.it/wp-content/uploads/2017/03/Programma-Media-and-fear_aggiornato.pdf>.
- Rowthorn, R. (2008), *The fiscal impact of immigration on the advanced economies*, Oxford University Press.
- Ruist, J. (2015), The fiscal cost of refugee immigration: the example of Sweden, *Population and development review*, December 2015, published on behalf of the Population Council by Wiley-Blackwell.
- Triantafyllidou A. & Mantanika R. (2016), *Migration in Greece: Recent Developments in 2016*. Report prepared for the OECD Network of International Migration Experts (formerly SOPEMI), Hellenic Foundation for European and Foreign Policy (ELIAMEP), Athens. Διαθέσιμο στο: <<http://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2014/10/2016.pdf>>.
- United Nations High Commissioner for Refugees-UNHCR (1951), *Convention and Protocol relating to the status of refugees*. Διαθέσιμο στο: <<http://www.unhcr.org/3b66c2aa10.pdf>>.

United Nations High Commissioner for Refugees-UNHCR (2013), *A new beginning Refugee integration in Europe*, September 2013.

United Nations High Commissioner for Refugees- UNHCR (2016), *Profiling of Syrian arrivals on Greek islands in January 2016*, 23 February 2016.

Wike R., Stokes B. and K. Simmons (2016), *Europeans Fear Wave of Refugees Will Mean More Terrorism, Fewer Jobs*, PEW Research Center, July 2016. Διαθέσιμο στο: <<http://www.pewglobal.org/2016/07/11/europeans-fear-wave-of-refugees-will-mean-more-terrorism-fewer-jobs/>>.